

SALVADOR ANTON I CLAVÉ

El Santuari de la Mare de Déu de la Pineda

Vila-seca i Salou, 1988

EL SANTUARI
DE LA MARE DE DÉU DE LA PINEDA

SALVADOR ANTON I CLAVÉ

EL SANTUARI
DE LA MARE DE DÉU DE LA PINEDA

ORIGEN, HISTÒRIA, DEVOCIÓ

VILA-SECA I SALOU
1988

A la campana,
que també duu per nom
Maria Pineda.

Vila-seca, octubre de 1987

«El Santuari de la Mare de Déu de La Pineda.»

Autor: Salvador Anton Clavé.

Edita: Patronat de la Mare de Déu de La Pineda.

Impremta del Monestir de Poblet, prov. de Tarragona. — Any 1988.

Dipòsit legal T. 476. — 1988.

ISBN 84-404-1767-5

PRESENTACIÓ

Amb joia escric aquestes ratlles i voldria saber-les escriure de forma apropiada per acompanyar unes pàgines que ens descriuen el que ha estat i és el Santuari de la Verge de La Pineda i el que ha significat en la història de Vila-seca.

Penso que tots els vila-secans, els d'origen i els nouvinguts, hauríem d'alegrar-nos que un noi jove, el Salvador Anton i Clavé, ens hagi donat aquest tresor. És una bona aportació a l'Any Marià, que celebrat en tot el món, tindrà per a nosaltres una especial significació, en poder llegir per primer cop en lletra impresa la història del Santuari, des dels seus inicis fins al present. És, penso també, un bon obsequi que aquest jove escriptor posa en les nostres mans, perquè junts en fem ofrena a la Verge Maria, que n'és la inspiradora.

Aquest llibre, hauria de fer-se present en totes les nostres llars. La seva lectura hauria d'ajudar-nos a enfortir la fe. El seu comentari amb els nois i noies a cada casa, ajudaria a mantenir i a avivar el caliu, que per als vila-secans ha representat sempre aquest nom de La Pineda, a fi que la devoció a la Mare de Déu creixi de dia en dia.

Penso encara, que si La Pineda és patrimoni de Vila-seca, no ho és en exclusiva; d'altres pobles han visitat el Santuari i s'han posat sota la protecció de Maria amb aquesta invocació, i cada dia són més les persones que hi passen, pregunten davant la imatge o hi prenen decisions que han de marcar tota la seva vida.

Estic segur que em faig ressò del sentiment de molts, si en el seu nom, dono gràcies a l'autor d'aquesta monografia, escrita amb amor i il·lusió, després de moltes hores d'investigació i treball, i també a tots aquells que han fet possible la seva publicació. Ara ja no manca sinó que, acollit per tots, el llegim amb el mateix entusiasme i il·lusió amb què s'ha escrit i publicat.

Mn. Jordi ROSSELL I FARRÉ
Rector de la Parròquia de Vila-seca

PÒRTIC

Disposats a abordar les primeres ratlles de la primera pàgina, allunyats de qualsevol altre pensament, recollits en la màgia de la lectura, aquesta publicació que ara teniu entre mans, us fa protagonistes a vosaltres també, lectors. Possiblement heu arribat a ella pel coneixement i sentiment que teniu de la Mare de Déu de La Pineda. Alguns i algunes per devoció, altres per curiositat, més enllà els que s'identificaran amb una impaciència delerosa de saber sobre la seva Patrona. També hi ha qui, casualment, s'hi trobarà immers, fullejant-la, després d'una visita, potser també casual, potser interessada, potser inexplicada, al santuari de La Pineda. O fins i tot potser atret per altres motius. No importa. Cadascú amb la vostra causa, relaxats millor, us podeu disposar a llegir.

Geografia, història, art, devoció, llegenda, mite i realitat es barregen en el fil de les paraules. Un santuari, el de La Pineda també, és fill dels temps i dels homes i de les dones que se'l fan seu. La Mare de Déu ho sap i ho sent, com ho ha sabut i ho ha sentit en cada un dels episodis que, fragmentàriament, amb més o menys traça recullen aquestes planes. Hi ha l'enigma de la informació incompleta, hi ha el parany de la brevetat, hi ha la sorpresa del misteri però hi ha també la vulnerable voluntat de saber. Tot el que es pugui. Que no és poc ni és molt. Vosaltres, protagonistes també, alguns, d'aquest treball, hi podeu afegir, quan toqui, records i vivències que potser les paraules només intuiran. Llegiu, viviu, pregueu.

I. LA SITUACIÓ I L'ENTORN

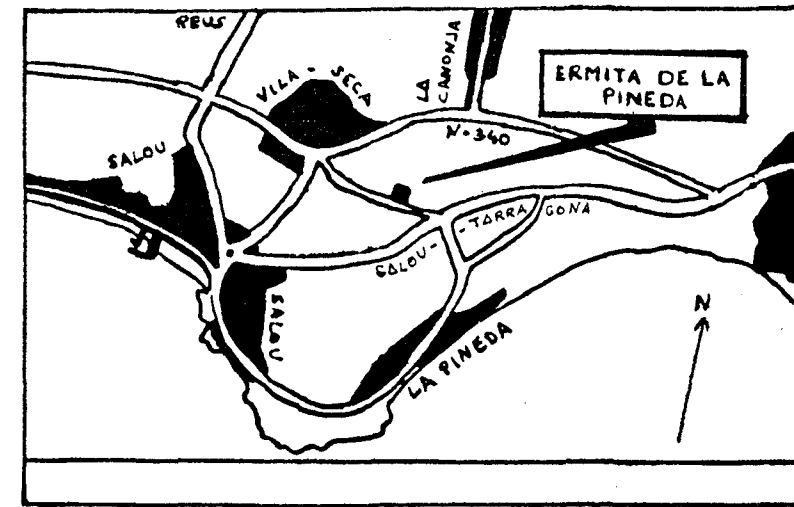
El 1932 va ser any de moltes pluges. Els recs collectors no van poder contenir tota l'aigua caiguda. Aquell any la meteorologia va fer memòria als homes de la potència i extensió dels aiguamolls costaners que circumdaven el terme vora mar i dels quals avui només en resta un mut record. Temps enrera, el dia 8 de febrer de 1559 els dos canonges administradors de La Pineda i els anomenats Miret i Jaques havien estat designats pel Capítol responsables de les tasques de drenatge dels estanys de Salou.

D'aleshores ençà la colonització d'aquests espais pantanosos ha donat als vila-secanos riques i fèrtils terres que, només darrerament, s'han vist parcialment abandonades a causa de la nova riquesa industrial i turística. El Santuari de la Mare de Déu de La Pineda n'ha estat testimoni d'excepció. Ubicat prop de la platja entre el Cap de Salou i Tarragona no més de dos kilòmetres la separen del nucli de Vila-seca de Solzina. El seu entorn pla és el que, amb el pas dels segles, el treball dels homes ha guanyat a les aigües. Les mateixes que Alfons I de Catalunya i II d'Aragó va donar l'any 1195 al monestir de Poblet i que, possiblement només, el poeta tardo-llatí que recull informacions del segle VI adJ, Rufus Festus Avienus, cita en el seu periple.

La saviesa popular diu que són les millors del terme tot i que actualment no s'aprofiten com caldria. De fet, un tret comú a la majoria dels santuaris marians és que tots se situen en els llocs més privilegiats de la rodalia. És així també amb el de La Pineda. Al 1909, segons conta Francesc Gras, estava envoltat de seculars xiprers i d'una planura rica en vegetació. Al 1933 encara quedaven «alguns pins escadussers de copa espessa». Aleshores s'hi arribava sortint de Vila-seca pel carrer de Mar —l'actual Verge de La Pineda— i continuant per «un camí carreter bastant fet malbé pel tritlleig dels moltíssims carros que a totes hores feien aquesta ruta» —en paraules de Ferran Blasi—. El camí començava a la Creu de la Beguda, s'ha convertit, fins la cruïlla dels Tres Camins, en carretera. D'allí en avall, segueix paral·lel a l'asfalt però enfonsat i ple de deixalles i runes.

Així doncs, per anar a l'ermita actualment, cal agafar la carretera Vila-seca-La Pineda. A ella s'hi arriba a través de la N-340 i també, per la banda de mar, a partir de l'encreuament amb l'autovia Salou-

Tarragona. El camí polsós flanquejat per camps de vinya i oliveres i algunes eres s'ha convertit, amb els anys, en una via ràpida de comunicació directament connectada a importants xarxes interurbanes. Tot plegat a causa de l'interès turístic i industrial de les zones properes: Salou a una banda i el Polígon Industrial de Tarragona a l'altra. Precisament enmig de les factories s'hi pot trobar encara algun vestigi, colgat per l'herbassa, del camí que, temps enrera, anava de l'ermita a La Canonja, localitat on, ja ho veurem, la devoció per la Mare de Déu de La Pineda, ha estat la principal en algunes èpoques.

Els Aragalls, el Canal, Les Garrigues i els Prats són algunes de les principals partides de terra que voregen l'ermita. De totes elles, Les Garrigues és la que té una personalitat més acusada. És una terra pobre i pedregosa enlairada uns 50 metres en el sector proper al santuari. Geològicament se la coneix com la cua del Cap de Salou i presenta uns materials diferents als de la plana. Fins la glaçada de 1956 hi va haver conreu de garrofers. Actualment és un territori molt recorregut pels caçadors. També s'hi fan herbes com la farigola, el romaní, la ruda, te de roca, herba fam i bolets, especialment pebrassos i rovellons. Tot i així alguns sectors estan ecològicament molt degradats per l'abandó i el dipòsit de residus.

La resta de partides, tot i que les terres són bones, estan bastant deixades. Predominen les oliveres, la vinya i els garrofers. També hi ha alguns fruiters i ametllers i camps d'ordi i cibada. La resta és erm i les botges, el fonoll, el fenaç, els esbarzers i el gram hi creixen lliurement. Si a començament de segle la campana de l'ermita «amb

toc august de l'Angelus, matí i capvespre saluda i acomiada el dia i a la migdiada, tot l'any, venta les dotze i assenyala tornar el treball —en paraules de qui va ser metge de Vila-seca, Agustí M.ª Gibert—, avui l'entorn està dominat per les sirenes i els motors. Si aleshores més de 40 carros devien solcar el seu camí, avui turismes i camions són els més comuns entre els qui la flanquegen. Només l'entorn immediat ofereix grandesa i evoca l'ecologia del topònim amb que va ser anomenada la verge trobada. El Patronat de l'Ermita, d'ençà uns anys, recrea l'àmbit del santuari amb la convicció de tornar a fer d'ell una pineda.

II. LA LLEGENDA DE LA TROBALLA

Salvador Babot, rector de la parròquia de Sant Esteve de Vila-seca a les darreries del segle passat i incipient historiador local, conta al seu *Repertorio de noticias de Vilaseca*, un manuscrit inèdit amb tot de dades i detalls que, poc o molt, van ser divulgades més tard per l'erudit i lletraferit Agustí M.ª Gibert, que malgrat la inexistència de proves positives sobre la troballa de la imatge de la Mare de Déu, d'una nota d'acció de gràcies de 1648 es desprèn que Nostra Senyora de La Pineda és venerada des del segle XII, «a saber, desde principios de la restauración de los cristianos en el Campo de Tarragona sacados los moros».

Tal suposició és més que aventurada. De fet, sobre l'origen de l'advocació poca cosa es coneix al marge de la tradició popular. Dades certes sobre un temple a La Pineda són molt posteriors. Diu la memòria popular que la imatge va ser trobada per un pastor mentre vigilava el seu ramat d'ovelles. La Verge lluita enmig del brancatge d'un gran pi segons unes fonts, o en un forat de la soca segons unes altres, quan el pastoret la va trobar. Ingenu i acollidor, fascinat i impulsiu, se la va endur a casa amb inquietud i frisança. A l'endemà havia desaparegut. Preocupat, en retornar al pi on l'havia trobat la hi va descobrir de nou. La voluntat de la Mare de Déu era clara: no es volia allunyar d'aquell lloc. És així com es va començar a bastir el primitiu temple que la va aixoplugar. Més tard, aquell santuari havia d'esdevenir parròquia.

Amb més o menys luxe de detalls, de components fantàstics i d'exclamacions de fe i devoció, aquesta referència és la que ha anat traspassant-se de boca a orella durant generacions. Com Babot, hi ha qui la ubica al segle XII. D'altres, com el conegut etnògraf Violant i Simorra, al XIII. Bertran i Barrufet, canongí, afegeix a més a més que el pastor protagonista de la troballa era de la casa comtal de la Llar, del terme de Masricart.

El pastor, intermediari privilegiat de la sacralitat, va protagonitzar la manifestació de la Mare de Déu. Tradicionalment rústec i feréstec era l'únic que podia travessar els límits domèstics del poble i penetrar els indrets boscosos i aquífers propis de l'entorn on s'havia de trobar la icona de la Verge. La Mare de Déu va ser trobada fora del món quotidià i colonitzat dels pobladors medievals. El seu «desig» de romandre «al mateix pi» contrasta vivament amb la voluntat

del pastor d'emportar-se-la. I quan ho fa, la Verge torna al lloc originari, natural i no culturitzat. La Mare de Déu està per damunt de la inclemència de la terra, de la desgana de les aigües, de la potència de la vegetació i dels capricis atmosfèrics. Amb la trobada, doncs, s'expressen les voluntats fertilitzadores, guaridores, protectores i meravelloses que històricament han reconegut els seus fidels. El seu nom dóna rellevància al seu origen i implica les seves «facultats».

En aquest context, preguntar quan va ser la troballa és infecund. Antics pobladors de Vila-seca i dels petits llocs propers la van trobar quan la van necessitar. La seva troballa, a més, va facilitar una minsa repoblació dispersa del terme. Tant és així que al 1360 a La Pineda només hi havia 5 focs o cases, i que, per posar un exemple, quatre anys abans, al 1356, era el lloc que menys aportava, perquè menys tenia, a la singular Comuna del Camp. De la primera meitat d'aquest segle XIV són, precisament, les primeres notícies documentades a l'entorn d'un temple a La Pineda.

III. LA HISTÒRIA DEL SANTUARI

Al segle XII la repoblació cristiana ateny el Camp de Tarragona. Ramon Berenguer III el Gran restaura Tarragona com a seu arquebisbal, i el 25 de gener de 1118 la dóna al bisbe Oleguer amb l'encàrrec explícit que repobli tant la ciutat com el seu entorn. És l'època en que es reprèn la vida rural d'aquestes comarques. Es colonitzen noves terres, es cristianitzen indrets rurals i es refan poblats. Com diu Francesc Carreras, és fàcil que «La Pineda, Castellet, Barenys, Salou i la pròpia Vila-seca fossin erigits, en restaurar-se i poblar-se el Camp de Tarragona, en els apilaments de runes que durant segles venien amuntegades en els mateixos llocs».

D'aquesta manera l'antic terror ibèric es va poblant i cristianitzant. És temps també en que s'inicia la penetració de la veneració a la Verge en tots els àmbits de la vida cristiana i es gesten els elements meravellosos de les tradicions collectives tendents a explicar l'origen de les advocacions a la Mare de Déu sota un vel llegendari. Sempre amb el presupòsit que admetre la pre-existència de la imatge, respecte als temples que les aixopluguen, és motiu d'autenticitat; com si les remotament antigues icones de la Verge s'haguessin amagat en agrests racons de la natura durant els decennis d'ocupació islàmica i despoblament del camp.

Monjos i clergues anaren al capdavant d'aquesta reocupació del territori. És així que Alfons el Cast donà l'estany de La Pineda als monjos de Poblet i que, el mes d'agost de 1202, Pere II el Catòlic ho va ratificar a Montblanc, afegint que s'imposava al monestir l'obligació de fornir el peix necessari pels àpats de la Cort quan el rei o la seva mare es trobessin en alguna població d'aquesta part de Catalunya. Però la primera edificació coneguda en aquestes terres va ser la casa que hi va construir Guillem de Tarragona i de la qual ja se'n té constància al 1207. Senyor de les terres compreses entre Tarragona i Salou, entre altres, Guillem de Tarragona va vendre, amb l'aprovació reial, les terres properes a l'estany a l'Arquebisbe i al Paborde de Tarragona, Ramon de Castellldersol i Ramon de Sant Llorenç, respectivament, l'any 1211. El noble tarragoní, en testar el 5 d'agost de 1230, va deixar la resta de les terres de La Pineda que tenia com a feu del rei a l'església de Tarragona i, amb elles, el castell de La Pineda. Tot plegat no hi havia de passar fins el 10 de febrer de 1242, quan Saurina, la vídua de Guillem de Tarragona, que

havia quedat com a usdefructuària, va testar definitivament. Pocs anys més tard l'arquebisbe Pere d'Albalat i el paborde Arnau Gibot, que tenien el domini conjunt de Salou i La Pineda, van dividir les terres atorgant Salou amb tots els seus dominis a l'arquebisbe i La Pineda al paborde. Era l'any 1245.

Segons Blasi Vallespinosa, a l'entorn d'aquesta data podria arrencar la construcció d'un primitiu temple. Tenint en compte que amb posterioritat Salou pertanyia, com Castellet, a la parròquia de La Pineda es pot aventurar que el temple hauria pogut ser edificat abans de la partició de 1245. Un temple que s'ha de suposar sota l'advocació de la Mare de Déu i protagonista, com tants altres, de la fe viva i taumatúrgica dels seus devots esperonada per la mena de religiositat popular medieval. Tanmateix, els primers documents que ens en parlen són de més de vuitanta anys més tard.

El 21 de juny de 1327 Pere de Torrelleona va atorgar, com a rector de La Selva del Camp, dos sous a l'«operi Sanctae Mariae de La Pineda». Al 1362 Francesca Archs, també de La Selva, va legar 12 sous al santuari ja edificat. Aleshores La Pineda tenia 5 focs. Entremig d'aquestes, Bernat d'Olives, de Reus, al 1348, va fer donació d'uns altres cinc sous al santuari. Sens dubte, tot i la migrada població que habitava en el seu terme, el temple de La Pineda era prou conegut al camp. De fet, «des dels primers temps» totes les processons de rogatives organitzades pels fidels de Reus advocaren la Mare de Déu de La Pineda fins al 1566. Semblantment, el geògraf Francesc Carreras parla que a les darreries de l'Edat Mitjana la Verge era visitada «pels ciutadans de Tarragona i els prohoms del Camp en temps de calamitats públiques, secades, pestilències i plagues agrícoles».

Del 1417 és l'escriptura vila-secana més antiga que parla de La Pineda. Es tracta, com molts altres assentaments datats en els segles xv i xvi i transmesos fins avui gràcies al tremp de Salvador Babot, d'una donació testamentària. Durant aquesta època està ben documentat el doble patronímic amb que s'ha conegut la Mare de Déu. Així per exemple, mentre Bartolomé Moral deixa dos sous «operi ecclesia Virginis de Pineta» l'any 1502, al 1517 Esteve Dania en llega deu «altari virginis Maria del forat ecclesia de la Pineda». Tanmateix, tot i les donacions i l'encàrrec de misses, la població del terme de La Pineda no va ser mai massa elevada. En això hi va tenir molt a veure el continuum d'atac pirates, castellans i barbarescos.

Els primers es van iniciar ja en el segle xiv, però van ser els barbarescos del xvi els que més van afectar la vida quotidiana del terme i fins i tot van marcar un canvi de funció del temple de La Pineda, deixant de ser parròquia. En aquest sentit les notícies són confuses. Encara a 1510 es fa un testament on es parla del terme de Salou inclòs a la parròquia de La Pineda i s'estipula l'enterrament de la testadora, Tecla Fils, al cementiri de Santa Maria de La Pineda.

Més tard, al 1544, es parla de Gabriel Bellver com a habitant «in manso Salodio parochia Virginis Maria de Pineda...». Tanmateix, tant al 1523 com al 1551 ja es parla d'ermitans. El cert és que La Pineda deixà de ser parròquia durant aquest segle, principalment a causa de les freqüents invasions barbaresques que van provocar el despoblament de la zona. Semblantment es va esdevenir amb altres petits nuclis com Mas Calbó, Barenys o Emprius. Si al 1515 a La Pineda només hi havia dos focs, al 1547, any en que hi va haver ràtzies de gran duresa, ja no en restava cap. Segons Gibert, al 1582 el temple es va agregar a la parròquia de Vila-seca. La Pineda ja no es va recuperar d'aquella desfeta i el seu temple restà definitivament com a ermita. L'any 1847 es van trobar vestigis de l'antic cementiri parroquial que ja ningú no recordava. El propi Narciso Camós, ja al 1657, parla de Santa Maria de La Pineda com d'una església que «en tiempos pasados fue parroquial y es muy devota».

Durant el segle xvi els atacs pirates es van repetir una i altra vegada. El de 1547, que va provocar el despoblament de La Pineda, va tenir dues dures tornades al 1549 i 1550. Especialment fort també havia estat el de 1522. A causa dels atacs al 1541 el capellà i vicari de Vila-seca ho era també de La Pineda. Al 1547 sembla provat que ja no hi havia rector, i al 1587, després d'una sèrie d'atacs al 1559, 1560, 1561, 1562, 1563 i 1582, fins i tot fou captivat, el primer dilluns feiner després de Pasqua, l'ermità Pere Ansat. D'aquest temps és també la torre adosada a l'angle dret del temple. Però no tot foren malvestats. Durant aquest segle xvi, el temple s'usà també com a lloc per a l'intercanvi de captius segons consta entre els anys 1555 i 1564.

En aquesta època el santuari estava sota la jurisdicció directa dels sagristans majors de la catedral de Tarragona. Mort al 1410 el vendrellenc Guillem de Gramatxes, en virtut de la butlla de Benet XIII anomenada de Temporabilitat, els senyors i patrons de La Pineda foren, fins que se suprimí el càrrec el 30 d'agost de 1767, els sagristans majors. A les darreries del segle xvi foren Pere de Castellet i Joan de Montcada. Malgrat tot, el xvi fou un segle crític, que deixà sentir les seves conseqüències durant tot el següent. Al 1611 Mateu Gornals, rector de Vila-seca, «amb creu alta i processó solemne de tot el poble», va batejar en presència de les autoritats una nova campana per a l'ermita de nom «Bàrbara». La mateixa que fins aquest segle va anar marcant la jornada horària dels pagesos que treballaven a la rodalia.

D'aquest segle xvii poques referències han arribat a l'actualitat. Si exceptuem el capbreu de Nostra Senyora de La Pineda del 1656. Al 1631 el sagristà de la catedral de Tarragona, senyor de la Pineda, hi va fundar misses a celebrar durant totes les festivitats dedicades a la Mare de Déu. Era un temps de solitud en que l'únic poblador

del terme era un capellà. De l'any següent es conserva el primer document que dona constància d'una rogativa. Els Pares Carmelites de Tarragona van implorar a la patrona de La Pineda «el benefici de la pluja». Devia ser segle de secades inoportunes perquè al 1648 els fidels de Vila-seca imploraren de nou la Verge per les mateixes raons. És la primera rogativa coneguda, els protagonistes de la qual són els vila-secats. Dos anys més tard, 1650, en feren una altra a causa de la pesta que assolava la contrada. Les altres que se conserven documentades menen ja l'ordinària vida del santuari durant aquest segle cap al decisiu any 1708, data en què es va acordar ampliar-lo.

Curiosament el cens de Josep Aparici no anomena el terme de La Pineda quan, aquell any, quantificà la població de Catalunya. Diu Agustí M.ª Gibert que «en 1708, essent-ne senyor i patró el canonge en Joan Martí i Perelló, sagristà major de la Seu tarragonina, es facultà els jurats de Vila-seca per a engrandir el santuari i entrar-lo en el terme de Salou. Abans s'alçava tot ell en el terme de La Pineda i el capgiraren vers sol ponent, de faisó que tot el cos passés al terme de Salou, deixant únicament el Cambril i el presbiteri en el mateix terme». La decisió havia de resultar conflictiva ja que amb ella s'encetava una discussió sobre límits i drets que ha perdurat fins ben entrat aquest segle xx.

Segons Iglésies el terme de La Pineda al 1787 pertanyia a la parròquia de Masricart i això explicaria la devoció que per ella han sentit històricament els canongins, i que ha donat com a resultat més d'un litigi entre els fidels de La Canonja i Masricart i els de Vila-seca. Segons Joan Bertran i Barrufet, ja al segle anterior les terres de La Pineda havien estat agregades a aquella parròquia de la mà del senyor del Castell. El propi Gibert afirma que aquest domini no era per senyoriu jurisdiccional provinent de conquesta sinó per dret enfiteutic comprat al Capítol de la Catedral de Tarragona i pel qual estaven subjectes al pagament d'un censal anyal d'un quinze o, en altres paraules, la quinzena part de tota la producció de blat, ordi, fesols, olives i veremes, que eren els fruits corrents de les terres del terme. Amb l'entrada del cos del santuari al terme de Salou, durant el segle XVIII, segons Joan Bertran, els vila-secats no van aconseguir altra cosa que «dret propi en dit santuari», cosa que fou possible, perquè —diu Bertran— al 1708 el rector de la parròquia de Vila-seca era nebot del sagristà major de la catedral de Tarragona, el màxim patró i senyor del santuari.

La polèmica decisió d'engrandiment va tenir un especial protagonisme durant tot el 1700, a causa de la gran devoció manifestada pels fidels d'uns i altre pobles. Les terres de l'antic terme de La Pineda, certament, estaven repartides sota diferents dominis i agregats, i aquest esquarterament, que es va anar precipitant a mesura que es desintegraren les estructures feudals, va facilitar la confusió

especialment pel fet que el santuari s'ubicava, com ara encara, en un dels límits del terme. De fet, amb l'establiment dels termes municipals a mig segle passat, el de La Pineda va quedar dividit entre La Canonja i Vila-seca, quedant el santuari en el darrer i pertanyent a la parròquia de Sant Esteve de Vila-seca, amb la qual ja havia mantingut estrets vincles segons que hem vist.

Litigis a part, el cert és que al 1708 qui pren la iniciativa per la reforma i eixamplament de capella, casa i ermita de La Pineda són els jurats de la Universitat —l'Ajuntament, segons la terminologia de l'època— de Vila-seca. I ho fan recorrent a la màxima autoritat del temple i administrador de «totes les coses annexes i connexes a ell», és a dir al patró de l'ermita i sagristà major de la catedral de Tarragona. A més, la concòrdia entre totes dues parts va afectar l'elecció i nominació de l'ermità. Com a avals de la demanda els jurats vila-secats van aportar, sobre tot, les despeses fetes al santuari a fi d'ornamentar-lo i promoure la devoció a la Mare de Déu i el reconeixement que —com diu el document de 1744, còpia de la concòrdia de 1708— «la major part del sustento del hermità de dita ermita y la major caritat que a la Mare de Déu resulta de las almoynas y charitats que fan los naturales y habitantes de dita vila de Vilaseca».

Segons recull el cronista Salvador Babot, la nova construcció es va començar el 21 de novembre de 1712. Juanillo, el mestre d'obres, les va ajustar per 500 lliures catalanes. Aquest import no va incloure, però, les despeses de coure i amarrar la calç i arrencar i polir a peu d'obra la pedra, les rajoles, les teules i la fusta. Les obres es van allargar durant força anys i al 1758 es va beneir el nou temple. El document que relata aquest acte ha fet pensar, pel fet que parla de traslladar la Verge titular de l'antic temple al nou, que en aquell temps n'hi pogués haver dos. Emma Liaño, la mateixa historiadora de l'art que contempla aquesta possibilitat, la descarta atenent la descripció que Babot en fa. A més afegeix com a garantia de la permanència del lloc sagrat «l'existència de la torre i el cementiri al costat» i suposa que l'antiga ermita devia haver ocupat l'actual presbiteri i l'eixamplament hauria significat la construcció, en dues fases, de les naus al terme de Salou i el Cambril al de La Pineda. De fet, segons explica Babot, no és fins al 20 de febrer de 1797 que es va pagar als mestres d'obres Narcís i Tomàs Vallès, de Reus, la quantitat convinguda de 1.300 lliures per a fer el Cambril.

Ara, mentre es feien les obres, el culte no va minvar. De fet, durant aquests anys la població del terme de La Pineda va anar incrementant-se amb oscil·lacions. Si al 1716 es parla que en la seva llargària «de tres quarts», amplària «d'un i mig» i rodalia de «dues hores i quart» hi ha 24 cases i 46 persones, el cens de 1719, tot i reduir les cases a 12, manté els habitants en 48 i el de 1787 parla de 34 persones. A més, algunes referències confirmen que l'activitat dels de-

vots no va decaure. Al 1738 els vila-secats l'imploraren en rogativa a causa de la secada que per aquell temps s'abatia pel camp, i al 1786 ho feren per causa de les malalties que delmaven la població. És més, el temple no s'arribà a tancar mai. I això malgrat que l'antic santuari, segons que es desprèn d'una visita pastoral de l'arquebisbe Francesc Baldrich el 6 de juny de 1753, estava, mentre s'ampliava construint les actuals naus, prou malament com perquè, després de fer l'inventari d'ornaments i objectes de culte, el prelat consignés el seu pèssim estat i afegís que de no ser per l'engrandiment «auriem manat tancar dita ermita e iglesia sens permetrer que en ella se celebrés lo Sant Sacrifici de la Missa». Un cop restaurat i ampliat l'edifici excepte el Cambril, la benedicció de la nova obra no va contemplar ni l'altar major ni el retaule, per la senzilla raó que en aquell 1758 encara no estaven fets.

Efectivament, entre 1758 i 1766 Antonio Ochando va rebre 666 lliures, 1 sou i quatre diners per fer l'altar. Tot i això, no es va daurar fins 1780, exactament el dia 9 de febrer. 8 anys més tard del primer aplec per Pasqua, del que es té notícia documental. El preu del daurat va ser de 830 lliures.

I amb les obres realitzant-se i continuats enfrontaments entre vila-secats i canongins, per tal de monopolitzar l'ermita els dies de Pasqua, va transcórrer bona part de la segona meitat del segle XVIII a començaments del XIX. Esdeveniments de gran escala van marcar diversos episodis de l'ermita durant aquest últim segle. Si al 1821 s'hi arribaren a fer rogatives a causa de les greus pestes que per aquell temps assolaven Barcelona, al 1838 es va haver de tancar el temple a resultes de la primera guerra carlina. El dia 13 d'agost d'aquell any la imatge de la Verge va ser traslladada a l'església parroquial de Sant Esteve i no va tornar a l'ermita fins el 25 de juliol de 1845. Gairebé disset anys d'absència i de desús que van malmetre bastant el temple. És per això que Salvador Babot, rector a Vila-seca en aquell temps, va ser inquirat per la Secretaria Arquebisbal de Tarragona sobre l'estat del santuari, els seus ornaments i la possibilitat de celebrar-hi oficis. Va caldre fer algunes reformes i va ser preparant la calç per a una d'elles que al 1847 els treballadors de Salvador Guardiola van descobrir esquelets i restes humanes sepultades, emportant-se la corresponent sorpresa. La troballa es va fer exactament a uns deu passos de la torre, a l'est, i a uns quatre peus de profunditat. Joan Nogués i els altres que preparaven la bassa per a pastar la calç van trobar el cementiri de l'antiga parròquia de La Pineda.

La declaració de propietat nacional dels béns arrels, rendes, drets i accions de les comunitats religioses, promulgada per Mendizábal el 29 d'agost de 1837, també va afectar l'ermita, que al 1841 va veure com passaven a mans municipals els seus gairebé sis jornals de terra, els arrendaments dels quals servien per a conservar el santuari,

i una quantitat de seixant-nou lliures, quatre sous i onze diners en moneda catalana que estava destinada a la celebració de misses. A més, el rector de Sant Esteve de Vila-seca va ser requerit de donar a l'administrador de rendes de l'Estat no només la propietat d'arrendaments i censals, sinó els seus productes. Això l'any 1845, amb l'Ajuntament com a coadministrador i després de reconèixer que l'acció de 1841 havia estat un error.

Encara a resultes de la desamortització, al 1876 l'Ajuntament, el rector i el poble en general van haver de signar una carta de súplica adreçada al ministre d'Hisenda d'Alfons XII a fi d'invalidar el decret que anys abans havia posat en pública subhasta el santuari i les seves terres. La resposta va arribar dos anys més tard amb un veredict satisfactori que va permetre la continuïtat de les propietats de l'ermita. A elles, ja en el segle XX, cal afegir alguns jornals donats per particulars amb la condició que de ser venuts tornarien a la propietat inicial. Les terres i la sínia ajudaven l'ermità a fer algunes plantes per al seu consum i el dels capellans. Amb això i les almoines que arreplegaven per les cases de Vila-seca, La Canonja, Masriart i per les eres durant el mes de juliol, d'on recollien alguna que altra paletada de blat o d'ordi, els ermitans anaven fent.

Aquest imatge, el santuari envoltat de xiprers i amb una plaça amb padrissos, el recorregut dels carros els dies feiners, la devoció dels fidels que hi anaven de visita, per promeses o amb motiu de l'aplec, les salutacions des del mar dels pescadors, la casa de l'ermità o el toc de l'Angelus van ser els criteris normals de la vida del santuari fins el nou període de desconcert general que va començar el juliol de 1936.

La insurrecció militar, iniciada al Marroc el 17 de juliol, va destruir la cohesió de l'Estat i va engendrar una revolució social encapçalada per anarco-sindicalistes i altres formacions d'esquerra. En aquest marc es va consolidar violentament tota la càrrega anticlerical que havia pultat a la memòria popular, identificant l'Església amb dominació social, econòmica i cultural. La conseqüència d'aquest estat d'ànim va ser la persecució allà on les forces d'esquerra van aconseguir dominar la situació. És així que aquells dies de juliol l'ermita va ser parcialment saquejada. Escamots de milicians hi van acudir, però només van cremar els bancs i alguns altars laterals. Dins del temple no s'hi va fer foc i el retaule major es va conservar, excepte els sants. També la Mare de Déu, que l'ermità Joaquim Morell Giraltó va aconseguir amagar.

Josep Morell, fill d'un cosí germà de l'ermità, conta que, al cap d'uns dies, a Joaquim Morell «li va agafar por de tenir la imatge. Per això un dia va anar a veure al meu pare i li va explicar el seu sentiment. Tenia la Verge a la casa del costat de l'ermita. El pare li va contestar que ja la hi aniria a buscar. Aprofitant que tenia un bocí

de terra a la Tanca va anar a collir verdura i, en tornar cap a casa, va passar per l'ermita. El seu cosí li va donar la Mare de Déu i ell la va posar al cibader i la va tapar amb la verdura. En arribar a casa la va colgar al celler, que és on va estar durant tota la guerra. No ho va dir a ningú. Només ho sabien la mare, el cosí i ell. Ni els fills no ho sabíem».

Més tard, l'any 1938, el santuari va ser ocupat per combatents de la 35 divisió d'internacionals. El front s'anava acostant, i entre dos i tres milers de soldats van acampar a Les Garrigues després de la retirada del front d'Aragó i abans de la batalla de l'Ebre. L'edifici va ser destinat a quarter general de divisió. Malgrat tot, no va patir danys ostensibles. D'aquella estada bèl·lica simplement en resta el record confús de la gent i una colla de caricatures a la paret, amb Azaña, Lerroux, oficials de les brigades internacionals i altres desconeguts com a protagonistes inspirats del soldat anònim que va estampar aquells dibuixos el 3 de març de 1938 al costat d'expressions com ara «muera el fascismo».

Eren temps de confusió i dolor. Acabat el conflicte, al 1939, es va retornar la imatge al santuari. Els vila-secanos ho recorden amb passió. A casa de Josep Morell es va preparar una habitació perquè fes la funció de capella i es va ornar la façana. Tots els fidels van acudir a la llar on havia estat amagada la Mare de Déu durant tres anys. Segons el propi Josep Morell, fill, «hi va haver reaccions de tota mena, escenes tremendes. La gent donava gràcies perquè no s'havia perdut o perquè ells s'havien salvat. Tothom donava gràcies perquè s'havia acabat la guerra».

Després, d'acord amb el rector, es va portar la Mare de Déu en processó des de l'església parroquial a l'ermita. Les autoritats eclesiàstiques i civils encapçalaren la comitiva. D'altra banda, en els primers anys de la dura post-guerra, el sentiment religiós, que com una tradició s'havia anat conservant durant anys i averanys, va ser manipulat en més d'una ocasió pels vencedors. que, com el cronista oficial de Tarragona al 1945, Marcelo Riera, recordaven amb nostàlgia: «Y llegaron los días gloriosos de la reconstrucción, liberada España por la espada victoriosa de nuestro Caudillo Franco, padre y guía de la Patria. Y una vez repuesta la Sagrada Imagen en su trono regio, la llama del amor mariano ha vuelto a surgir potente y dominadora en el corazón de los devotos, como en los tiempos áureos de los destinos patrios en que lo español y lo religioso iban hermanados hasta los confines del mundo.» La mateixa ideologia que es va manifestar, al 1943, durant la celebració d'actes al santuari amb motiu del setè centenari de la mort de Sant Bernat Calbó. Precisament, en aquella festa es va col·locar al retaule major la imatge del sant i es va inaugurar el restaurat Cambril de la Verge, que havia estat amortitzat per les almoines dels fidels.

Tanmateix, els fidels poc recorden aquestes implicacions ideològiques i sí, en canvi, l'estima planera i també popular que un home com mossèn Miró va sentir per la Mare de Déu de La Pineda. Nat a Alcover, mossèn Miró va estudiar l'arxiu parroquial i va potenciar enormement la devoció a la Verge: de les dades que va extreure del repertori de Salvador Babot en féu sermons que explicaven la vitalitat de la fe en altres temps, va fer plantar els primers pins a les terres de l'ermita per tal de donar-li un aire més original, va procurar que s'hi anés a resar el Rosari i, a més d'altres coses, va inaugurar una etapa en què el nom de M.ª Pineda fou bastant usual entre les nenes nou-nates.

També va ser ell el principal impulsor d'un renovat aplec per Pasqua i de la comentada presència de la Mare de Déu de La Pineda en el Congrés Marià Diocesà celebrat a Tarragona el 7 de novembre de 1954. Per tal motiu es guarní una gran carrossa amb un gran pi al centre i un acompanyament format per un corder i un pastor. La carrossa anava tirada per sis mules i escortada per uns altres sis genets amb estandarts abillats amb vestit popular i barretina. Josep Miró Ollé, el rector de la parròquia, junt al vicari Enric Alberich l'acompanyaren junt les altres autoritats civils des de l'ermita al Camp d'Esports del Gimnàstic, on es féu la concentració. Tan monumental degué ser la presència de la comitiva vila-secana, que fins i tot al Llibre d'actes de la Junta de reparació del santuari de Puigcerver d'Alforja hi ha anotat: «Llegamos a Tarragona. En el puente de entrada a la ciudad se puede contemplar un bello espectáculo. La llegada de la Virgen de La Pineda de Vilaseca. Caballos y caballistas vestidos típicamente ataviados abren la marcha de la venerada imagen, que en bella y artística carroza viene de Vilaseca. Numeroso público concentrado alrededor del puente, que había venido a acompañar la Patrona de Vilaseca, recibe entusiásticamente a su dulce *advocada*...»

Un Congrés Marià que va consolidar encara més la devoció dels vila-secanos. És així que, segons conta Enric Alberich, vicari de Vilaseca entre 1953 a 1959, gairebé tot el poble acudia cada any per Pasqua a l'ermita, especialment els joves. A més, des d'aquella data «els primers dissabtes de mes i els darrers diumenges s'anava a l'ermita a peu». Més d'un centenar de persones hi acudien en comitiva cada un d'aquests dies.

També la devoció popular va fer possible la darrera gran reforma que ha patit el santuari. Va ser el 15 d'abril de 1968 que el Patronat de l'ermita va proposar la remodelació de la casa de l'ermità, habilitant els baixos per a menjador i bar, i l'eixamplament i reforma de la plaça annexa. Els plans de l'arquitecte Antoni Pujol preveien que l'obra costaria la quantitat aproximada de dues-centes mil pessetes, que, durant més de dos anys, es van recollir per subscripció popular.

Al 3 de novembre de 1968 s'havien ingressat per aquesta reforma 25.885 ptes. La suma pujava, segons notificació de Joaquim Clavé, el dia 29 de març de l'any següent a 59.685 ptes. L'1 de novembre de 1970 es va fer un advertiment per a les misses on s'explicava el proper començament de les obres, es detallaven els plànols i s'explicava que, a més a més, el Patronat estava realitzant les oportunes gestions per tal de suprimir els perills que representava el traçat de l'antiga carretera per davant del santuari. El mateix advertiment indicava que s'extendrien 50 títols del 25.000 ptes per a començar immediatament les obres. «Posar pedaços sempre és mal negoci» deia la nota, explicant que s'havia abandonat la idea de reforma i que el que es faria era aixecar una casa de nova planta. El Patronat es va comprometre, a més, a retornar l'import dels títols a mesura que s'anessin rebent donatius. Va quedar establert que «fins que la quantitat quedi totalment amortitzada es farà una collecta especial cada primer diumenge de mes.»

I és així que al maig de 1971, per Pasqua, es va inaugurar la nova casa de l'ermità, tot i que el trastocament de l'estructura tradicional va provocar algun recel en principi. D'aleshores ençà noves petites reformes han anat dignificant el santuari. Entre elles destaca el nou altar estrenat el dia 8 de desembre de 1984, decorat per mossèn Joan Curiesses. La benedicció es féu en una concelebració solemne aquell mateix dia, presidida per l'arquebisbe emèrit Josep Pont i Gol.

L'ermita i el seu entorn han arribat després d'aquest llarg periple a l'actualitat. La Mare de Déu de La Pineda ha salvat fe i mites, paus i guerres, pestes i secades, acompanyant encara els seus fidels. Nous temps albiren l'horitzó. El Patronat, mentre, vetlla els detalls i repensa el seu àmbit per a fer el santuari cada cop més acollidor.

IV. LA IMATGE I EL TEMPLE

Amb cap altre document que un relat miraculós que n'explica el seu origen, la delicada imatge de la Mare de Déu de La Pineda és, de moment, la més anònima de les donacions que s'han fet al santuari. Pot pensar-se en algun escultor baix-medieval traçut i amb certa coneixença de l'art que es feia pel món, pot pensar-se en algun artesà cisellador de la pedra, devot ell també a la Verge, i pot pensar-se encara en una donació o alguna inexplicable troballa fàcil de confondre amb una hierofania mariana. Res hi ha de cert que doni suport a alguna explicació consistent sobre la pertinença de la imatge, sobre els motius de la seva forma o sobre la mà del seu creador.

De dolços trets i amb un esguard reverent i amorós, té alguna cosa d'inefable que predisposa al recolliment. Coronada i abillada amb túnica arrossegadissa, aguanta el Nen Jesús amb el braç esquerre mentre amb el dret ofereix als fidels el fruit condimentat de les seves pregàries. El Nen aguanta amb una mà i la falda el Llibre, mentre adreça l'altra cap al rostre de la Verge. Destre però poc refinat, l'artista va voler insinuar comunicació psicològica i materno-filial entre els dos personatges del baix-relleu.

Efectivament, la imatge de la Mare de Déu de La Pineda no és exempta. És una petita placa de només 27 centímetres d'alçada emmarcada per una motllura volant que ressegueix el llom de la pedra. La part superior té forma de peristil clàssic. En ella s'hi reproduceix l'escena descrita. La figura de la Mare de Déu està, en general, ben tractada. És graciosa i apareix suaument inclinada, com bé sap captar l'artista, a causa de sostenir el Fill als seus braços. Coneixedor d'alguns principis de representació de l'escorç, l'anònim creador disposa una postura gens forçada per als peus de la Mare de Déu. En canvi, no aconsegueix un rostre plenament femení i estableix una proporció massa petita, d'1 a 6, en relació entre el cap i el cos de la Verge. Tampoc no és reixida la representació de l'escorç del Fill que ha restat fins l'actualitat com una figura tosca i poc definida. Per la disposició del conjunt, correspon a un prototipus d'icona mariana pròpia de la imatgeria cristiana bizantina i medieval coneguda amb el nom d'hodigitria, amb la Verge que sosté el Nen amb el llibre a la mà. Pels vestigis es pot suposar que en un principi podria haver estat policromada. És per tot això que la imatge es pot datar de finals del

segle XIV o XV, precisament una etapa de molta vitalitat mariana del temple de La Pineda. Cal dir, però, que Blasi Vallespinosa contempla la possibilitat que sigui del XVII, encara que no en raona els motius.

El mateix Blasi testimonia l'existència al santuari d'una segona imatge que ell diu venerada amb el nom de Verge del Camí. Ja en el temps que va escriure la seva breu ressenya de l'ermita, al 1933, ningú va saber-li dir cap explicació sobre ella. Segons ell, estava ubicada en un dels quatre altars laterals i el nom li provenia pel fet d'haver estat trobada al camí de La Pineda. Ell mateix plantejà la hipòtesi que fos una antiga imatge de la Mare de Déu de La Pineda, però aquesta possibilitat és més que improbable. En tot cas podria tractar-se d'una representació de la Verge i el Nen provinent de l'antiga església de Sant Joan de Solzina, que, en unir-se les dues vil·la-seques l'any 1525, va deixar de ser parroquial i posteriorment enderrocada, resguardant-se els seus retaules als altars laterals del santuari de La Pineda. Sigui com sigui es tractava d'una imatge més antiga, exempta i policromada.

L'actual disposició de la Verge al Cambril és una clara referència a la llegenda de la seva trobada. Sobre un altar on hi ha representades algunes ovelles i un pastor s'aixeca el pi que sosté, enmig del tronc, l'urna transparent on hi ha col·locada la Mare de Déu. Alegòricament, d'ella brollen raigs daurats. Abastant el brancatge, un mantell color blau purpura regalat «per devoció» per un grup de cosidores recobreix, amb corona, tota l'escena. Des de la nau, la imatge i aquest entorn queden emmarcats per l'amplíssim retaule barroc que, per referència indirecta del Llibre Antic de Comptes de La Pineda actualment desaparegut, se sap que va costar més de 666 lliures més unes altres 830 pel daurat. Se sap ja que l'autor va ser Antoni Ochando, el qual va iniciar el treball al 1758. El daurat és de 1780.

Aquest retaule és l'obra artística més important del conjunt. Presenta tres pisos horitzontals i 3 carrers verticals. El pis inferior és senzill i no gaire ornamentat. Ha estat restaurat darrerament en ocasió de la benedicció del nou altar al 1984. Per ell s'accedeix al cambril a través d'una porta lateral. Al centre hi havia adossat l'altar major que ara s'ha suprimit quedant separat del cos del retaule. El pis central dona significat a l'espai i està ordenat per tal de centrar la figura de la Verge en el Cambril. El retaule s'obre en forma de gran arc, deixant l'espai buit que permet veure la imatge i l'entorn ja descrit. En dues fornícules laterals, a banda i banda de l'arc central del retaule, hi ha les escultures exemptes de fusta de Sant Joan, a qui estava dedicada l'antiga església de Vila-seca de Solzina, i Sant Bernat. El tercer pis només presenta el carrer central a causa de l'estructura arquitectònica del santuari. En la fornícula culminant hi ha l'escultura de fusta i també policromada, com les altres dues, de Sant

Esteve. Es tracta d'un retaule ple de referències als patrons locals i treballats amb gust i recursos escultòrics i arquitectònics típicament barrocs, com són la profusa decoració amb motius vegetals en els frisos que separen un i altre pis, les caulícules dels capitells de les columnes que guarden l'arc central, els estípits i les motlures decorades a «candelieri», les correlacions d'entrants i sortints que tan bé ressalten el carrer central, etc. Tot plegat orienta la verticalitat i profunditat del marc cap a la imatge de la Verge que, tot i la seva petitesa, apareix magistralment com l'única protagonista del conjunt.

Antigament també estaven guarnides amb altars i retaules les capelles laterals segons reporta Gibert. Un d'ells, en el qual es representava la Coronació de la Verge, la Nativitat i l'Epifania, figurava en el seu temps al Museu Diocesà de Tarragona. Emma Liaño diu haver-lo localitzat a la capella de Sant Ramon del Claustre de la Catedral de Tarragona. Segons Gibert, aquests retaules provindrien o de l'antic temple o de l'església enderrocada de Sant Joan de Solzina.

Arquitectònicament, el temple i construccions annexes actuals provenen del que es va aprovar de construir al 1708 i del que, encara al 1797, se'n pagaven despeses per a fer el cambril. En conjunt es distingeixen clarament tres cossos: el temple pròpiament dit, la torre adossada a ell, i la casa de l'ermità. No s'han descobert restes de cap edificació anterior a la del segle XVIII.

El temple que es pot visitar avui és de planta basilical, auster, elegant i senzill. Segueix un eix nord-sud, possiblement a conseqüència de la darrera gran modificació que hauria aprofitat el temple antic per a edificar en el seu espai només el cambril, construint tota la nau a partir d'un lateral d'aquell. De ser així, l'orientació de l'antic temple hauria estat, com és costum, d'est-oest. La façana està sense ornamentar. A la meitat esquerra hi ha un malmès rellotge de sol i al centre un òcul. La corona l'espaldany amb la campana. Al peu de la porta hi ha les inscripcions de 1751 i 1879. Un cancell de fusta dona pas a l'interior. Immediatament damunt seu hi ha el cor. S'hi puja per unes escales de pedra al costat dret del primer tram. L'òcul facilita la il·luminació interior així com les finestres laterals que s'obren entre tram i tram.

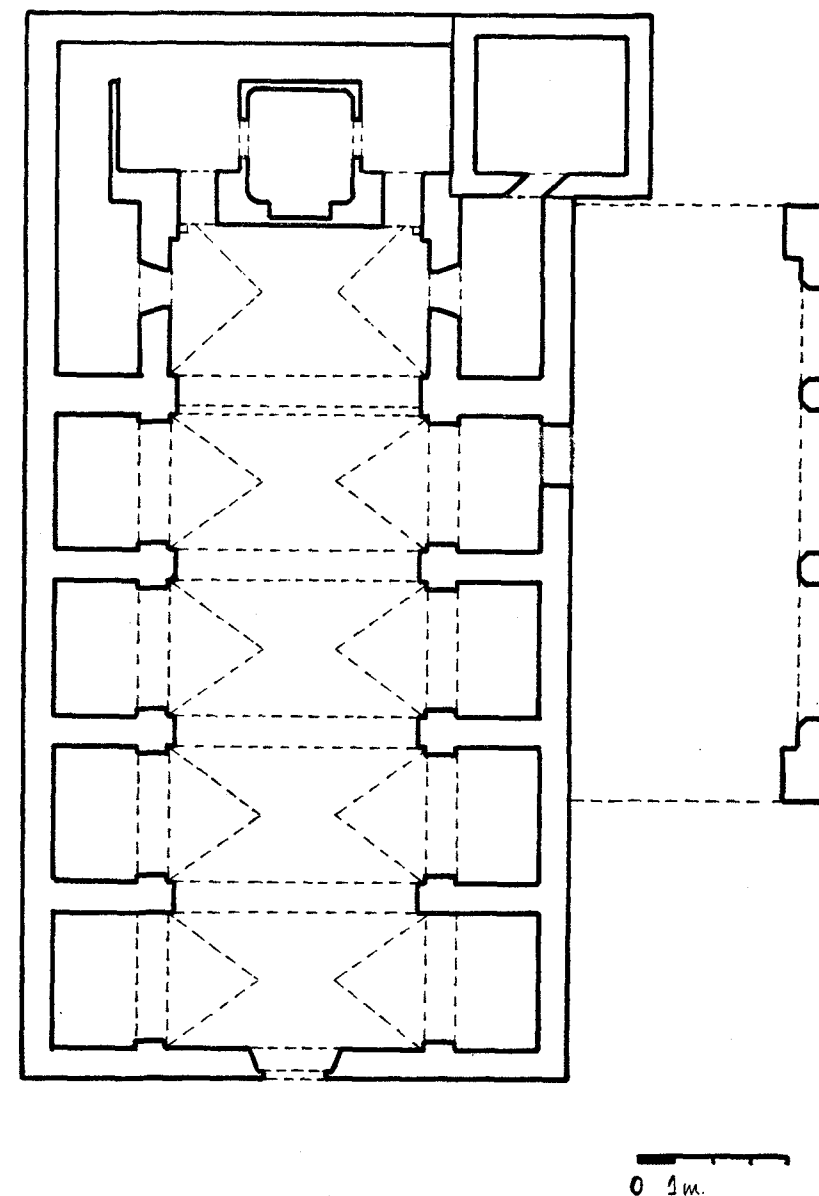
La construcció permet veure per fora l'estructura arquitectònica del temple. Els contraforts reposen a la teulada de les capelles laterals. L'aparell és uniforme com l'estil de tot el temple. A la dreta hi ha una estructura porxada relativament moderna que subssitueix els antics porxos que sustentaven la casa de l'ermità, situada en el mateix lloc que l'actual. Al llenç dret s'observa també l'estructura d'una porta tapada, que és per on entraven antigament i en temps de disputes entre els fidels dels pobles de Vila-seca i La Canonja els romeus d'aquest darrer nucli. L'interior presenta quatre trams coberts amb volta, amb capelles laterals fins arribar al presbiteri. En

aquest últim espai les capelles han estat substituïdes per sagristies i amb això s'aconsegueix dissimular l'asimetria que provoca la torre afegida al vèrtex dret del temple. A més, així es facilita l'entrada i sortida del cambril. Al lateral dret hi ha la sala on es col·locaven els ex-vots i des de la qual es puja a la torre.

Malgrat les al·lusions fetes a edificacions fortificades a La Pineda ja des del segle XIII, la torre de planta quadrada de La Pineda és possiblement del XVI o del XVII segons que es pot deduir de la seva estructura. Això no vol dir que no s'hagin emprat elements constructius d'èpoques anteriors. S'hi puja a través de la sala dels ex-vots i per una escala molt desangolada, com tot el conjunt. L'estructura en pisos és possible a través de voltes. A la part inferior hi ha espitlleres murades. En direcció a la platja té dues finestres en diferents pisos, que se suposen posteriors, i a la part superior un matacà en cada llenç. El sòcol està assenyalat per una imposta. Està edificada amb pedra de soldó, com s'observa clarament al vèrtex, i la coberta és plana i lleugerament inclinada. Històricament la seva funció hauria estat de defensa i talaia amb motiu dels continuats atacs pirates soferts a la contrada i referits al capítol anterior.

Restava finalment el cos modern, de 1971, que conforma la casa de l'ermità. Fins la modificació, la casa de l'ermità presentava una estructura de tres pisos amb porxos baixos, espaiosos estatges i finestres cara el camí. Actualment s'ha articulat una planta baixa per a ús del públic amb diferents serveis, una primera planta per a l'ús de l'ermità i una segona planta en forma de terrassa. El conjunt del cos ha quedat separat del temple a diferència de l'anterior, que estava completament adossat. Tanmateix, un i altre queden comunicats per la part central.

Val a dir que any rera any es poden observar petites modificacions a redós de les inversions que va fer en el santuari el Patronat i de les donacions en forma d'elements decoratius o constructius que es fan. El mosaic, la remodelació de l'altar, els llanterners i abans les escales del cambril o les làmpares de ferro són alguns exemples de remodelacions que han anat afectant el santuari la darrera dècada.

Planta del santuari. (Reproduït de LIAÑO, 1984: 94)

V. LA DEVOCIÓ

V.1. *La natura, la salut i la societat*

Ubicat tot just on la Mare de Déu es va manifestar al pastor, el santuari de La Pineda ha estat i és, per als seus fidels, el lloc on la sacralitat irradia energia, salut, poder i virtut. El pastor, en un temps intermediari entre el món culturitzat i l'entorn desconegut, les ovelles, les criatures animals que amb el seu comportament estrany van col·laborar en la troballa de la imatge; i els pins, símbols de la feresa de les terres que l'home encara no havia pogut dominar, són els components d'una tradició original que protagonitzen la hierofania de la Verge i doten de realitat les expectatives dels fidels.

Tant la poesia dels goigs com les composicions que a la Mare de Déu de La Pineda han dedicat homes com Joan Bertran, Salvador Ritort, Josep Devesa o el gran glossador marià Ramon Muntanyola, reflecteixen l'efectivitat que s'espera i es reconeix de la Verge. L'home, feble davant els capricis de la natura, recorre, como ho ha fet històricament, a la Mare de Déu protectora. Vol, com diuen els goigs de Nostra Senyora de La Pineda, que li sigui concedida «igualmente aigua i fruit per meravella», que la imatge permeti que «als malalts encontinent... salut se'ls conceda» i, en definitiva, que el poder de la sobrenaturalitat manifestada guareixi, guardi del mal i concedeixi gràcies.

Les capacitats reconegudes de la imatge són el principi actiu de la devoció. La contingència de l'home i el seu entorn són el principi passiu que canta solemnement «Patrona de La Pineda ajudeu-nos promptament». Un home que reconeix que la Mare de Déu és «la certa medicina», l'«estrella-nord i guia» i el «port i salvament». Tanmateix un home que, senzill com és, implora només davant la impotència i la desesperança i sap, per exemple, que una rogativa per pluja només la pot fer si abans ha tingut prou cura en portar i fer créixer les seves llavors. L'enfermetat i la salut, el desequilibri i l'equilibri polaritzen la relació de l'home amb la Mare de Déu i això en relació amb la natura, el cos i la societat.

A) La natura i els seus estats disharmònics

Indret agrari per excel·lència fins fa poques dècades, la preocupació pel món rural del fidel de la Mare de Déu de La Pineda s'observa clarament en els goigs i fins i tot en el text de la «Visita espiritual» redactada l'any 1954, prenent com a model la del santuari de la Mare de Déu de Montserrat. «De les plagues i afliccions que als camps solen oprimir, vulgueu-nos tots eximir de semblants tribulacions» són els versos que es canten. «Beneiu-nos les collites i els conreus» es recita durant la visita.

Camps, collites i conreus han estat històricament els principals recursos per al sustent de les persones. L'aigua, traïdora de cicles de pluges amb les violentes inundacions o les crues secades, ha estat, finalment, l'element de vida indispensable. D'aquí les rogatives i, en el pou de saviesa que són els goigs, aquell vers que diu, como ja hem esmentat abans, «concediu-nos igualment aigua i fruit per meravella».

Les oscil·lacions de la natura preocupen al pagès perquè sabotegen el seu treball. Ell se sap poca cosa i la seva salvació és que «faci temps del temps» i no hi hagi excepcions en la rutina. Els homes del camp de tots els temps ho han reconegut i per això imploraven la Verge d'aquí i d'allà perquè la poderosa natura no trenqués l'harmonia coneguda.

Però a més, per la seva situació propera al mar, la Mare de Déu de La Pineda ha estat tant Reina del Camp com del Mar. És així que diuen els goigs que «per la mar, dels mariners, sou estrella, nord i guia; en cridar-vos nit i dia sempre han estat els primers. Vós sou port i salvament». I és que l'home del mar, que treballa i viu gràcies a un medi que no és el seu natural, encara es veu més necessitat de l'harmonia i bonança de l'entorn. Com la de Montornès, Berà o el Camí, la Mare de Déu de La Pineda ha estat protectora dels seus fidels al mar i invocada per ells arrel de tempestes o viatges.

Vaixells de vela en miniatura, gorres i vestits de mar eren regalats com a ex-vots a la Verge de La Pineda. Als inicis de segle la imatge de les «barquetes penjades a la paret», a les capelles o junt a l'altar, era la quotidiana en travessar el llindar de l'ermita. Els mariners, molts d'ells habitants al carrer del Mar de Vila-seca, precisament l'actual Verge de La Pineda, s'hi encomanaven mentre les naus que entraven i sortien del port de Salou, en passar per davant del santuari i avistar-lo, la saludaven. Bonica i senzilla ermita escortada, durant aquells darrers anys vuitcentistes, per pins i xiprers seculars que quan a la mar hi havia tempesta eren cercats amb la vista «perquè mai no passés res».

B) La salut corporal

Gelosament guardades, les intercessions de la Mare de Déu en favor dels seus fidels, han estat les més íntimes. És de tots sabut que «en un moment de desesperació» els vila-secats i altres pobladors del camp han anat, des de temps antics, a «reclamar a la Mare de Déu». La memòria popular parla de malalties guarides, de coixeses evitades i d'accidents reparats, i els llibres i les parets han deixat testimonis d'accions de gràcies i ofrenes gratuïtes. Poc importa la certesa de la intervenció de la Verge en un guariment si la persona fidel l'estima així. I és per això que l'atribució d'aquestes gràcies ha anat provocant, durant els segles, compliments de promeses que, en general, la memòria col·lectiva, còmplice, silenci. La incertesa, a més, fa aparèixer el mite i així es conta la guarició d'algun cec i cega molt devots que de tant pregar i parlar des del cor se'ls va obrir la foscor amb els colors de les eres i fruites de la rogalia del santuari. Mai ningú recorda quan ni qui però, instintivament, molts decanten la seva versemblança cap a la veracitat.

Poques pessetes es pagaven allà pel 1913 per una normal missa d'acció de gràcies. La prometença d'altres es materialitzava en ex-vots. I això malgrat que, segons Salvador Babot, ja en la visita d'11 de maig de 1787 i en la de 1791 van ser prohibits. A l'hora es tancava en una urna transparent la imatge de la Verge i es manava no besar-la. Ja han sortit els detalls mariners però cal esmentar encara les reproduccions de braços, cames, caps i mans que fins passada la postguerra arribaren a l'ermita i que avui recorden un temps passat des de la sala del costat del presbiteri on estan emmagatzemats. A part d'aquests, potser el més original i recordat dels conservats és la reproducció d'un autobús que el seu conductor va portar a la Mare de Déu després d'haver sofert un accident viatjant en un transport com aquell. Corria la dècada dels trenta i cap des viatgers d'aquell dia en la línia Montroig-Tarragona va prendre mal.

Transformada la pietat popular des de la base i també per indicacions pastorals, els donatius que es fan actualment són molt diferents. Hi ha qui va prometre de fer una obra per a l'ermita en cas de guarir-se d'una malaltia, altres prometen col·laboracions que es tradueixen en objectes funcionals que dignifiquen el santuari. Altres, finalment, donen gràcies simplement penjant una mida al costat de la imatge o duent un ciri a la Mare de Déu. Per haver concedit coses que el fidel considerava impossibles, per l'amor rebut i que havia estat demanat. Són senzilles demostracions de la voluntat que totes les persones fidels veuen en la Mare de Déu de La Pineda.

C) Les crisis socials

Demanda de treball segur, por a no tenir ingressos, necessitat de pau i reconciliació familiar i social són les prèdiques de caire social que més comunament rep actualment la Verge. La desocupació i l'atur han substituït antigues convulsions socials com les violències, la fam o la pesta. Un món individualitzat i el trasbals estructural del camp amb la indústria, el turisme i la immigració han provocat una reculada d'aquestes inquietuds. Però hi són. I tant per part d'autòctons com d'alguns nouvinguts que veuen en la Mare de Déu de La Pineda aquella mateixa força que il·luminava les seves anteriors devocions marianes. Això, és clar, en el marc imperant d'escepticisme advocacional que sociològicament defineix la societat d'avui.

La pesta s'atacava amb rogatives. Com les de 1650, 1786 i 1821 que han arribat fins avui documentades. Les violències amb la pregària. Encara a la Visita es parla de defensar «dels mals i els enemics» mentre als goigs, molt més personalment, es fa una referència a guardar els devots «continuament del dimoni que ens enreda». El mateix dimoni que maliciós desfà de les cases l'amor i la pau que «regnava tothora» a la casa de la Verge a Natzaret, segons expressió de la Visita, i que ha de ser «ideal de les famílies cristianes». Violències internes de les quals la Mare de Déu en reconeix súpliques i precis. Violències que desfan l'harmonia més immediata. La pau espiritual facilita l'allunyament dels malestars socials.

I, fent referència a una crisi social per excel·lència els primers anys de l'edat moderna, heus ací uns versos que no cal ni comentar: «un devot que us invocà, de corsaris perseguit, a l'instant afavorit per Vós, Senyora, quedà».

V.2. Visites, rogatives i aplecs

A) Les visites individuals

«Malgrat la fredor i l'indiferentisme religiós modern no li manca a la Nostra Dona de La Pineda l'amor sincer i fervit de la nostra senzilla i soferta gent de mar, qui a peu va tot sovint a visitar-la.» Són paraules escrites al 1923 pel doctor Gibert, que encara avui tenen part de vigència.

No únicament gent de mar acudia aleshores al santuari, sinó que aquest «filial homenatge» li era retut encara en aquell temps per canongins i vila-secats «uns en carrets i tartanes i altres a peu». A Vila-

seca actualment encara es fa la visita a peu a la Mare de Déu. Quan s'arriba al santuari es prega, s'invoca o es dona gràcies. Els resos més freqüents són el Rosari i la Visita de 1954. A part hi ha les oracions particulars. En acabar es puja al Cambril i es besa la medalleta amb la imatge que hi ha al costat de la Mare de Déu.

Generalment, els i les fidels, fan aquesta visita a causa o a conseqüència d'alguna prometença. A més, s'imposen les condicions en què es farà. Així, tal com s'ha donat històricament, la intercessió de la Verge ha fet que alguns fidels hi hagin anat descalços, de genolls o altres maneres, tal com havien promès. Les promences, però, no s'acostumen a explicar. És una intimitat compartida solament entre la Mare de Déu i la persona devota. La majoria d'elles, però, està relacionada amb qüestions de salut.

Tanmateix, tant els motius de la visita com l'obligatorietat de fer-la immediatament a la decisió o intercessió són molt flexibles. Hi ha també qui hi acut quan de fa temps que no hi va. Hi ha un lligam materno-filial molt acusat entre la Verge i els seus devots, una necessitat de comunicació i confiança que fins i tot ultrapassa els imperatius.

Des de l'època de mossèn Miró no s'hi porten ex-vots com a acció de gràcies però això, com ja hem vist, no implica que es deixin de fer regals i donacions d'agraïment. A part, era normal entre els fidels acudir al santuari a encomanar-se a la Verge amb motiu de l'anada al servei militar o actualment en estrenar un nou cotxe. També s'hi va després de casar-se a portar-hi la toia o amb motiu d'una sortida de viatge. Tradicionalment a més, s'hi anava a calçar els fills. El cert és, però, que «es va a l'ermita per a demanar ajut i s'hi torna per a donar gràcies».

B) Les rogatives

Si les visites individuals conserven encara tota la seva vigència, la darrera rogativa de la que es té constància tant documentalment com en la memòria popular és de 1821. Una rogativa és una visita conjunta de tots els membres d'una comunitat amb motiu d'alguna desgràcia col·lectiva a causa d'elements naturals o socials.

L'etnògraf Ramon Violant i Simorra explica que «des dels primers temps fins l'any 1566 totes les processons de rogatives que organitzava el poble de Reus, implorant la gràcia divina, tant en les secades com en altres flagells públics, es dirigien al santuari de La Pineda i a vegades al de Paret Delgada». A partir d'aquella data la Mare de Déu de La Pineda fou substituïda per Santa Anna de Castellvell. Ja s'ha referit també la processó dels pares Carmelites del 22 de març de 1632 per tal d'implorar el benefici de la pluja. En aquella ocasió els acompanyà la imatge de Sant Joan.

Les dues rogatives per pluja protagonitzades per vila-secats que reporta Salvador Babot són del 17 d'abril de 1648 i el 20 d'abril de 1738. En la primera Joan Virgili, Jaume Ferrando i Josep Salvadó, confreres de la Mare de Déu del Roser van conduir la Mare de Déu al Piló del Rescat de Sant Esteve des de la parroquial de Vila-seca. Sobre el Piló es col·locà un altar amb la imatge de Sant Esteve i la de la Mare de Déu de La Pineda acompanyades de la bandera arborada de la Mare de Déu del Roser. Es cantà la missa «ab molta solemnitat» que va ser presidida pel rector de Vila-seca Joan Aragonès i després de cantar els goigs de Sant Esteve es retornà la Mare de Déu al santuari.

Semblantment, amb motiu de la secada de 1738 es tornà a treure la Mare de Déu de l'ermita i, en aquest cas es portà a Vila-seca. Això va ser el dia 20 d'abril i, segons consta anotat per Babot, «lo dia vint y quatre de dit mes de Abril ya tinguèrem aygua suficientment. Y lo dia vint y set de dit mes se retornà a la Hermita de la Pineda dient misa major a la Iglesia de Vilaseca y se feu profesó general per la vila». En ella, la Mare de Déu va anar resguardada sota el «tàlem de les deu vares», és a dir, el que acostumaven a dur durant les solemnitats els deu alcaldes de Vila-seca, Mas Calbó, la rodalia i els set de la parròquia de Vilafortuny. També va ser treta en processó la imatge de la Mare de Déu del Roser.

Però al marge de les rogatives per pluja, preocupació natural del camperol que necessitava l'aigua per al bon conreu dels seus fruits, en consten d'altres amb motiu d'affliccions i malvestats greus. Així, durant l'any 1650 la Verge va ser invocada a causa de la pesta. El contagi havia començat amb l'any i ja abans del mes d'abril es van fer tres solemnes processons des de la parroquial de Sant Esteve a Sant Joan, «fora dels murs», per a després acudir al fossar i fer una absolta general pels que ja havien mort. Durant tot el mes se succeïren les pregàries i les misses cantades a la Mare de Déu. Pel maig fins i tot s'arribà a treure el Santíssim del poble fins al Lladoner, on antigament començaven els camins de Salou, Cambrils i Riudoms, i on també s'hi va portar la Verge. Finalment, al 26 de juliol es pogué fer la processó d'acció de gràcies a l'ermita duent la Mare de Déu «ab un tabernacle». També les malalties van ser la causa de la rogativa de 1786 i la darrera de 1821. A partir d'aquest segle es requerí el permís de l'arquebisbe per a realitzar tals processons.

C L'Aplec

És la festa principal del santuari. S'escau el segon dia de Pasqua de Resurrecció. En temps de Blasi Vallespinosa, el primer terç de segle, a part de vila-secats hi acudien molts devots de pobles veïns i «part de la marina». La primera notícia que se'n té és del 18 d'abril

de 1772. Joan Larios i Lancis, Arquebisbe de Tarragona, va concedir als vila-secans d'anar en processó a La Pineda el segon dia de Pasqua per tal que hi poguessin celebrar la festa de la Resurrecció.

A diferència d'aplec coneguts d'altres santuaris, la condició imposada pel prelat a part de «predicar el primer dia el sermó de despidó en l'Església parroquial» va ser «no fer balls en indrets propers al santuari». En cas contrari es prohibiria d'anar-hi en el futur i a més s'hauria de pagar una multa de 12 lliures. Ben diferent doncs als tradicionals aplecs d'altres santuaris en què, com diu el folklorista Joan Amades, la nota més destacada era la dansa.

El tercer dia acudien al santuari els fidels de Masricart i La Canonja, en pugna amb els vila-secans sobre la propietat de la devoció a la Mare de Déu de La Pineda. Hi anaven per camí propi i posteriorment van arribar a tenir porta d'entrada lateral pròpia que més tard va ser tapada. La competència entre els devots de les dues poblacions es va fer sentir aviat quan ja al 1796 els canongins van estrafar els goigs adaptant-los a la seva localitat. Les baralles es van iniciar dins mateix del santuari. A resultes de la pugna, masricardesos i canongins van tenir vedat d'anar a l'ermita en processó.

Ara bé, les situacions anecdòtiques referides a aquesta qüestió tenen la culminació amb el capteniment que havien d'adoptar les autoritats de Vila-seca en anar a adorar la Mare de Déu al Cambril. Situat el santuari entre els termes de La Pineda i Salou i pertanyent el primer al 1787 als masricardesos, segons reporta Gibert, «antigament al pujar l'ajuntament i el batlle de Vila-seca al camaril per adorar la Nostra Dona tenien de despullar-se de llurs insígnies, car el camaril i el presbiteri queien fora terme, çó és, dintre el terme de La Pineda, de modo que l'escon de l'ajuntament estava col·locat en el cos de l'església més avall de la porta lateral per on entraven els de Mas-Ricart i La Canonja per no permetre-s'els passar per la porta principal. Emprò la fita de la partió de terme situada al costat mateix de la porta lateral, anys després, sense més ni més, s'arrancà i es clavà, quelques metres més enllà, çò és, més a sol ixent i així ara el Consell Municipal de Vilaseca puja al Camaril amb les insígnies de autoritat posades». Tanmateix, evidentment, això no solucionà les pugnes entre els devots d'uns i altre poble que encara durant la primera meitat de segle han subsistit a causa de la presència de vila-secans a l'ermita el dia que, en un principi, havia estat reservat als canongins. Aleshores sempre hi havia raons, i pedregades.

Durant el segle passat, com confirma al Llibre de Visites l'assenament del 5 de desembre de 1781, estava prohibit predicar a l'ermita. El dia abans, diumenge, es feia el sermó de comiat a la parroquial de Vila-seca. Es tocava Pasqua a les nou i es començava a dos quarts de deu. Per la tarda es cantaven vespres i es feia pregària. S'acabava el dia amb vi blanc i confits. Segons consta als *Costums de la Parrò-*

quia de Vilaseca, escrits per Babot l'any 1827. «Dilluns de Pasqua se toca al punt de la sis y és la profesó a la set en punt per anar a La Pineda ahont se canta la missa y se fa adoració al Camaril. Si se ha de publicar proclamas se van a la Hermita pues en la parroquial no hi ha ofici. A la tarda s'acostuma a cantar lo Rosari y fa adoració pues sempre se /porta/ alguna cosa per la SS. Verge». En aquell temps l'Ajuntament pagava al rector per les festes vuit pessetes.

Ja en aquest segle, l'estructura de l'Aplec no ha variat fins passats els anys 50. A l'ermita s'hi anava matí i tarda. «Es marxava caminant en processó i en arribar es deia la missa. El sermó estava dedicat a la Mare de Déu. Després s'anava a adorar i en sortir es ballaven sardanes i es feia ambient. Es tornava al poble caminant i a partir de la Creu de la Beguda s'anava fins l'església en processó. A la tarda s'acostumava a anar-hi en carros. Hi anaven moltes colles de joves. Es resava el Rosari i en sortir es menjava la mona. A la mona hi havia ous durs que els nois esclafaven al front de les noies. Es feia festa. En vesprejar es tornava cap a casa.» Pel camí s'arrossegaven mates i branques per a fer pols i desorientar els carros que seguien. D'aquesta època és el recordat sermó que hi pronuncià l'any 1946 Ramon Muntanyola, «tot un cant d'amor i esperança a la Mare de Déu».

Amb la dècada dels seixanta es va anar instaurant el costum de dinar a la rodalia de l'ermita i no tornar a casa. Actualment, després d'uns anys en què va minvar la presència de gent a les rodalies del santuari després de la missa, el propi Patronat convoca els fidels a menjar plegats una arrossada que preparen els caçadors del poble. «La gent necessita festa i retrobar-se i sentir-se del poble i això ho troba a l'ermita el Dilluns de Pasqua.» És una festa on es barreja la devoció a la Mare de Déu i el sentit patri de pertinença a una comunitat. Així, cada any s'hi reuneixen de 1.000 a 1.500 persones, algunes de les quals no hi van tant per devoció com per a estar amb la comunitat. És clar, doncs, que la majoria dels assistents són vila-secans d'origen autòcton. Missa solemne, adoració a la Verge, folklore català i sardanes, dinar comunitari, jocs infantils i Rosari són les activitats programades per aquest dia segons un esquema que, amb incorporacions i supressions es va repetint des de principi dels anys setanta.

L'aplec, barreja entre creença i poble, celebrat gairebé a l'inici de la primavera a causa de les antigues necessitats dels pagesos simbolitza, doncs, el lligam col·lectiu més fort entre l'antiga devoció mariana de Vila-seca i l'actual. Un lligam que gairebé no recorda la dependència de la terra de segles enrera però que manté durador aquest llegat.

V.3. Misses i esposalles, llocs i noms

A) Misses i esposalles

La pràctica d'encarregar misses a la Mare de Déu de La Pineda és coneguda des del segle XIV, amb les primeres donacions de les que es té notícia. Eren aleshores misses per a difunts que ells mateixos havien disposat testamentàriament quan La Pineda era encara parròquia. L'any 1631 el sagristà major de la catedral de Tarragona, Melcior de Biure, en va fundar per a totes les festivitats dedicades a la Mare de Déu. Al segle passat, si algun devot demanava missa cantada o Aniversari pagava nou pessetes a repartir entre el celebrant, la cera per a l'ermita, els cantors i els escolans. Per un Rosari cantat es demanaven vuit pessetes: dues per al rector, dues per a vuit ciris i quatre per a quatre cantors.

Actualment aquest servei gairebé desaparegut encara que se n'han anat fent durant les darreres dècades. Depèn dels capellans. Si antigament les demanaven gent d'arreu de la comarca i bàsicament relacionades amb els difunts, les d'aquest segle han estat principalment d'acció de gràcies. En elles hi acudeixen molt poques persones que acompanyen qui va fer la promesa de la missa.

Per contra, sí que han augmentat molt els casaments a l'ermita. Tradicionalment i fins la primera meitat d'aquest segle s'entenia que qui s'esposava al santuari era per causa d'una prometença. De fet, segons Violant i Simorra, «la noia casadora del Camp invocava la Mare de Déu de Montgoi, la de la Serra o bé de Pineda perquè li proporcionessin un fadrí casador. I una corrandia popular diu, a més: "Mare de Déu de La Pineda, deu-me un fadrí ballador tocador de castanyoles, jugador de cartes no"».

Les motivacions per a casar-se a l'ermita actualment varien molt. Perquè és bonic, per la devoció, per a tenir més recolliment, perquè «no cal que vegi tant» i moltes altres. Són les mateixes que duen algunes parelles d'altres localitats a demanar per a esposar-s'hi. El fet que sigui un santuari de fàcil accés i en un lloc pla li dona un especial atractiu. D'altra banda, entre els que s'hi casen perquè volen que la Mare de Déu en sigui testimoni i els que ho fan per altres motius hi ha la diferència que els primers ofereixen el seu matrimoni a la Verge. A més, allà s'hi poden fer casaments una mica diferents dels normals i ocasionalment pot donar un cert renom. Ja hem parlat també de la tradició d'anar-hi a oferir la toia.

B) Llocs i noms.

Si a l'Edat Mitjana tot el Camp de Tarragona testimoniava la seva devoció a la Mare de Déu de La Pineda com reflecteixen alguns cronistes i sembla documentar-se parcialment a través dels arxius, a mesura que avancen els segles l'àmbit devocional s'ha anat restringint. Fins i tot el prohoms canongí Joan Bertran ha arribat a exhortar els seus convilatans advertint-los pesarosament sobre la seva «indiferència i poc amor a les nostres institucions més sagrades», referint-se al santuari de la Mare de Déu de La Pineda, que ha arribat a convertir-se en l'ermita del poble de Vila-seca únicament. A La Canonja solament la gent gran recorda les disputes hagudes durant la Pasqua de cada anys fins mig segle XX. Hi pot haver, és clar, casos individuals de devoció. D'altra banda, ningú no bateja posant el patronímic Maria Pineda.

«Vila-seca és de La Pineda i a l'inrevés.» Pels fidels vila-secats la càrrega profunda d'aquesta expressió d'exclusivitat ha atorgat a la seva devoció un sentiment comunitari i familiar molt acusat. La Mare de Déu simbolitza l'arrel que cada any cita per Pasqua vilatans que ara habiten en altres llocs; és un «record agradable» en cas d'anar de viatge; és l'equivalent a la Mare de Déu de Montserrat per a l'àmbit de la comunitat. A més, és ella qui primer «sap i coneix» els problemes, les cavallacions o les alegries dels seus devots.

Tanmateix, la realitat sociològica de la Vila-seca actual és prou complexa i àmplia com per a advertir algun matís. Amb més d'un 70 % de població no autòctona, aquesta devoció no ha estat assumida per la gran majoria del contingent de població immigrat a Vila-seca. Així, una comunitat tan nombrosa com la provinent de la localitat de Villanueva del Arzobispo durant els anys 1968 a 1972 va celebrar diverses festivitats en honor a la Verge de la Fuensanta, patrona del seu lloc i que van arribar a portar a Vila-seca. Un altar lateral a l'església parroquial de Sant Esteve n'és el seu àmbit. I això malgrat els esforços fets durant aquells anys des del Patronat de La Pineda per a indicar que «el Santuario de La Pineda es patrimonio de todos los vilasecanos». Tampoc individus provinents d'altres localitats amb comunitats menys cohesionades han assumit la devoció local. Cal dir però que, en determinades èpoques la tria del patronímic Maria Pineda per part d'aquestes persones ha indicat una voluntat intencionada d'integració en el nou lloc. Un nou poble on, com aquell d'on provenen, també té un indret on es venera la Verge. En aquest cas La Pineda. És clar que la no participació, en general, de les formes de devoció local per part dels grups de població nous han propiciat entre els fidels autòctons un increment de la seva identificació pàtria amb la Mare de Déu.

Tanmateix, tot i que és comú en altres llocs i per a altres advocacions marianes, entre 1899 i 1978 només 31 xiquetes van ser batejades duent de primer nom el de la Verge. 76 l'han dut o el duen de segons i 198 de tercer. En total 305 Pinedes durant el període assenyalat.

De primer nom només es començà a posar amb certa regularitat a partir de 1954, any de l'eclosió mariana propiciada pel Congrés celebrat a Tarragona. Només 10 de les 31 noies que porten aquest de Maria Pineda com a primer nom van ser batejades abans d'aquella data. La devoció dels padrins o els pares, el record d'esdeveniments passats i fins i tot promeses i accions de gràcies són les raons de la tria d'aquest patronímic.

De les 31 Maria Pineda esmentades, només el 64 % tenen els dos pares vila-secanos. De les 76 de segon nom un 50 % tenen els dos pares de fora el poble i només un 38 % els tenen de Vila-seca. De les 198 de tercer un 54 % els tenen tots dos de fora, en un 20 % un dels dos és de Vila-seca i la resta, un 26 %, tenen els dos pares de la població.

Es pot constatar, anecdòticament, que en un 75 % de les 305 Maria Pineda de primer, segon o tercer nom, un dels seus progenitors és precisament de Villanueva del Arzobispo.

El poc ús del nom de la Verge ha provocat que sigui desconegut com a patronímic fins i tot en zones molt properes a l'ermita i al poble de Vila-seca. La tradició es manté molt mínimament encara que continuen havent-hi xiquetes que són batejades de primer amb aquest nom. En tot cas, com la devoció, el patronímic Maria Pineda simbolitza també la pertinença a una comunitat. La que té com a patrona la Verge que duu per nom el topònim de La Pineda.

VI. EL SANTUARI AVUI

Constituït l'any 1968, el Patronat de la Verge de La Pineda de la parròquia de Sant Esteve de Vila-seca continua sent en l'actualitat el màxim òrgan de foment i desenvolupament del santuari. Entre les seves funcions destaquen les de difondre i acréixer la devoció a la Mare de Déu, vetllar pel santuari i el seu entorn i dignificar les construccions i els espais lliures. També és competència seva establir i vetllar pels drets i deures de l'ermità. Els seus membres ho són durant cinc anys i entre ells hi figura el rector de la parròquia vila-secana, actualment mossèn Jordi Rossell.

Del santuari en té cura l'ermità que amb la seva família habita en les pròpies dependències annexes al temple. La seva missió és la relativa a la netedat, ordre i vigilància del santuari. A més té cura dels pins i la plaça i la finca de l'ermita. És ell també l'encarregat de facilitar la visita a la Mare de Déu i atendre les demandes dels romeus, incloent la venda de records i postals. De les petites reparacions també se n'encarrega ell. Entre les seves funcions hi ha també la de regentar el bar i menjador i de cedir la sala de planta baixa per a actes diversos com poden ser trobades i reunions.

A part de les visites individuals que fan els devots, el Patronat organitza cada any l'Aplec el dilluns de Pasqua i, des de 1984, un romiatge amb motiu de la celebració de la Puríssima el dia 8 de desembre de cada any. El darrer diumenge de cada mes s'hi resa el Rosari i només fins a 1975 s'hi van celebrar misses durant el període estival. Altres actes que s'hi fan són casaments. La resta de dependències públiques s'usen ocasionalment amb motiu de diferents actes organitzats per la parròquia vila-secana. Trobades de reflexió, pregària, convivència o diàleg entre grups de creients han estat i són acompanyats amb assiduïtat a l'ermita. No cal dir també que és un bon lloc per a dur d'excursió els nens de catequesi i esplai.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

1. Arxius:

Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA)
 Arxiu de la Catedral de Tarragona (ACT)
 Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT)
 Arxiu Històric de Tarragona (AHT)
 Arxiu Municipal de Vila-seca i Salou (AMVS)
 Arxiu Parroquial de La Selva (APS)
 Arxiu Parroquial de Vila-Seca (APV)

2. Bibliografia:

AMADES, Joan
 1951 *Costumari Català*. Barcelona.
 AMIGÓ, Ramon
 1978 *Toponímia de Vila-seca de Solcina i el seu terme municipal*. Vila-seca i Salou.
 ANTON, Salvador
 1983 *L'ermita de la Mare de Déu de La Pineda*. Inèdit. Departament d'Antropologia Social. Tarragona.
 BABOT, Salvador
 s.d. *Repertorio de noticias de Vilaseca*. Inèdit. APV.
 BERTRAN, Joan
 s.d. *La Mare de Déu de La Pineda*. Policopiat. La Canonja.
 BLANCH, Josep
 1951 *Arxiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona*. Tarragona.
 BLASI, Ferran
 1933 *Santuaris Marianos de la Diòcesi de Tarragona*. Reus.
 CAMÓS, Narciso (1657)
 1949 *Jardín de María plantado en el Principado de Cataluña*. Barcelona.
 CARRERAS, Francesc (1908)
 1980 *Geografía General de Catalunya*. Bilbao.

Cartulari de Poblet

1938 Edició del manuscrit de Tarragona. Barcelona.
 DEVESA, Josep
 1982 *Poemes romàntics*. Tarragona.
 FORT, Eufemià
 1975 *Notícia històrica d'una singular institució medieval. La comunitat de pobles del Camp de Tarragona*. Barcelona.
 GIBERT, Agustí M.
 1900 *Ciutats focenses del litoral cosetà*. Barcelona.
 1923 *Aplec Documentat de Notícies Històriques. La Pineda (Vilaseca)*. Tarragona.
 1977 (1891) *Topografía Médica de Vilaseca de Solcina*. Vila-seca i Salou.
 GRAS, Francesc
 1909 *Historia de las ermitas*. Reus.
 HERNÁNDEZ, Bonaventura
 1892 *Historia de Tarragona*. Tarragona.
 IGLÉSIES, Josep
 1969 *El cens del comte de Floridablanca. 1787 (Part de Catalunya)*. Barcelona.
 1974 *Estadístiques de població del primer vicenni del segle XVIII*. Barcelona.
 JORDÀ, Antoni
 1981 *Barenys i Emprius de Salou: Aspectes econòmics i socials. (Segles XII-XVIII)*. Vila-seca i Salou.
 LIAÑO, Emma
 1948 *Vila-seca i Salou. El seu passat monumental*. Vila-seca i Salou.
Liber Consiliorum (1360)
 1983 Tarragona.
Libro de Actas de la Junta de Reparación del Santuario de Puigcerver. Alforja. Inèdit.
 LÓPEZ, Diego
 1983 «Santuarios marianos de la diócesis de Tarragona: aproximación geográfica.» *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*, 2: 21-46. Tarragona.
 MUNTANYOLA, Ramon
 1982 *Llocs i focs*. Tarragona.
Miscehània Mossèn Muntanyola.
 1974 Vila-seca i Salou.
 1897 i ss. *Tarragona cristiana. Historia del Arzobispado de Tarragona y del territorio de su provincia. (Cataluña la Nueva)*. Tarragona.
 PRAT, Joan
 1981 *Els santuaris marians al Camp de Tarragona: algunes hipòtesis de treball*. Tarragona.

- 1983 «Les verges trobades, ¿cristianització de cultes a la fecunditat?» *Ciència*, 26: 44-49. Barcelona.
- RECASENS, Josep Maria
1966 *La ciutat de Tarragona*. Barcelona.
- RIERA, Marcelo
1945 *Datos históricos para una monografía de la ermita de Nuestra Señora de La Pineda*. Inèdit. Guardonat en els Jocs Florals de Salou de 1945.
- SÁNCHEZ, José
1955 «Callípolis». *BAT*. Tarragona.
- SERRA, Joan
1950 «Callípolis». *BAT*. Tarragona.
- VIOLANT, Ramon
1959 *Etnografia de Reus i la seva comarca*. Reus.

3. *Fonts orals:*

D'entre la diversitat de vila-secans i canongins que he entrevistat o enquestat en un o altre moment, caldria esmentar els noms de: Enric ALBERICH, Josep CLAVÉ, Ramon FARRIOL, Josep MORELL, M.ª Pineda ROIGÉS, M.ª Teresa SOLÀ, Josep TOQUERO i Artemi TOUS.

ANNEX

1. *Les tres edicions dels goigs de nostre Senyora de La Pineda*

Edició s. d.

1953.

1971.

2. *Algunes composicions poètiques.*

Poema de la Mare de Déu de La Pineda, de Joan Bertran.

L'Aplec de La Pineda de la vila de Vilaseca, de Salvador Ritort.

Oda a l'ermita de la Verge de La Pineda, de Josep Devesa.

A Santa Maria de La Pineda. Pregària d'un romeu, de Ramon Muntanyola.

LES TRES EDICIONS DELS GOIGS DE NOSTRA
SENYORA DE LA PINEDA

GOIGS DE

DE LA

NTRA. SRA.

PINEDA

Vostres goigs devotament
ditem, puix ningú ens ho veda:
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

En lo camp de Tarragona
vostra casa està plantada,
on són reverenciada
com la devoció pregonia,
la qual és la més corrent
i la més rica moneda, etc.

Ovelletes pasturant,
un Pastoret vos trobà,
i de tal sort va quedà
de goig molt exherbitant,
de veure que dignament
un Tresor en Vós hereda, etc.

La vila de Vila-seca
en totes les afliccions,
com a Mare i sa Patrona
vos visita amb Processons,
concediu-nos igualment
aigua i fruit per meravella, etc.

Visitant vostra Capella
tots los pobles comarcants,
esperen de vostres mans
los favors per meravella:
als malalts en continent
feu que salut se'ls conceda, etc.

En totes adversitats
són la certa medicina:
són la més pura i Divina

que han vist i veuran los nats;
són de gràcies complement,
diu lo Venerable Beda, etc.

Un devot vos reclama,
de corsaris perseguit,
a l'instant afavorit
per Vós, Senyora, quedà;
tal miracle molt patent
en vostra Capella queda, etc.

Per lo mar, dels mariners
són estrella, nord i guia;
en cridant-vos, nit i dia,
vénen a ser los primers:
són lo Port i salvament
del qui vora Vós s'hospeda, etc.

De les plagues i afliccions,
que els camps solen oprimir,
tots vulgheu-los eximir
de semblants tribulacions:
vostre mitjà omnipotent
per nosaltres interceda, etc.

Guardeu, celestial Senyora,
els vostres devots de mal,
i assistiu-los puntual
ara i en qualsevol hora:
doneu-los eterns contents
a tots los d'esta Vereda, etc.
Guardeu-nos continuament
del Dimoni, que ens enreda:
Verge i Santa de Pineda,
mireu-nos benigneament.

✠ Ora pro nobis Sancta Dei genitrix.

✠ Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

OREMUS

*Omnipotens sempiterna Deus, qui gloriosæ Virginis matris Mariæ corpus, et animam
ut dignum filii tui habitaculum effici mereretur, Spiritu-Sancto cooperante preparasti: da, ut
cujus commemoratione lætamur, ejus pia intercessione ab instantibus malis, et a morte per-
petua liberemur. Per eundem Christum Dominum nostrum. Amen.*

GOIGS DE NTRA. SRA. DE LA PINEDA

Venerada en la seva ermita al terme de Vilaseca, Arquebisbat de Tarragona

Vostres goigs devotament
ditem, puix ningú ens ho veda:
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

En el camp de Tarragona
vostra casa està plantada,
on hi sou reverenciada
com la devoció pregona;
la qual és la més corrent
i la més rica moneda.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

Les ovelles pasturant,
un pastoret us trobà,
i de tal sort va quedar
pres d'un goig exorbitant,
en veure que dignament
un tresor en Vós hereda.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

La vila de Vilaseca,
en totes ses afliccions,
com a Mare i sa Patrona
us visita amb processons.
Concediu-nos igualment
aigua i fruit per meravella.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

Dibuix de la imatge
de Joan Bta. de Serra

Visiten vostra capella
tots els pobles comarcans,
esperant de vostres mans
els favors per meravella.
Als malalts en continent
feu que salut s'els conceda.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

En totes adversitats
sou la certa medicina,
sou la més pura i divina
que han vist i veuran els nats;
sou de gràcies complement,
diu el Venerable Beda.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

Un devot que us invocà,
de corsaris perseguit,
a l'instant afavorit
per Vós, Senyora, quedà.
Tal miracle, molt patent
en vostra capella queda.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

Per la mar, dels mariners
sou estrella, nord i guia;
en cridar-vos, nit i dia,
sempre han estat els primers.
Vós sou port i salvament,
i el que us cerca, en Vós s'hospeda.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

De les plagues i afliccions
que als camps solen oprimir,
vulgueu-los tots eximir
de semblants tribulacions.
Vostre medi omnipotent
per nosaltres intercede.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

Guarden, celestial Senyora,
els vostres devots, de mal,
i assistiu-los puntual
ara i en qualsevol hora;
doneu els eternals contents
als fills d'aquesta Vereda.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

Guardeu-nos contínuament
del dimoni, que ens enreda.
Verge i Santa de Pineda,
mireu-nos benignament.

Y. Ora pro nobis Sancta Dei Genitrix.

R. Et digni efficiamur promissionibus Christi.

OREMUS

Omnipotens sempiterna Deus, qui gloriosa Virginitatis matris Mariæ corpus, et animam ut dignam filii tui habitaculum efficit meretur, Spiritu Sancto cooperante preparasti: da, ut ejus commemoratione lætatur, ejus pia intercessione ab instantibus malis, et a morte perpetua liberemur. Per eundem Christum Dominum nostrum.

GOIGS DE DE LA

VENERADA EN
DE VILA-SECA

Vostres goigs devotament
ditem, puix ningú ens ho veda:
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

En el camp de Tarragona
vostra casa està plantada,
on hi sou reverenciada
com la devoció pregona,
la qual és la més corrent
i la més rica moneda.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

Les ovelles pasturant,
un pastoret us trobà,
i de tal sort va quedar
pres d'un goig exorbitant,
en veure que dignament
un tresor en Vós hereda.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

La vila de Vila-seca,
en totes ses afliccions,
com a Mare i sa Patrona
us visita amb processons.
Concediu-nos igualment
aigua i fruit per meravella.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

Visiten vostra capella
tots els pobles comarcans,
esperant de vostres mans
els favors per meravella.
Als malalts encontinent
feu que salut s'els conceda.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

En totes adversitats
sou la certa medicina,
sou la més pura i divina
que han vist i veuran els nats;
sou de gràcies complement,
diu el Venerable Beda.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

Un devot que us invocà,
de corsaris perseguit,
a l'instant afavorit
per Vós, Senyora, quedà.
Tal miracle, molt patent
en vostra capella queda.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

NTRA. SRA. PINEDA

LA SEVA ERMITA
(TARRAGONA)

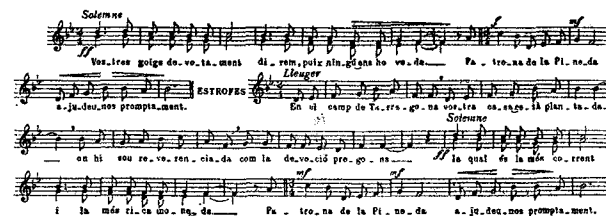
Per la mar, dels mariners
sou estrella, nord i guia;
en cridar-vos, nit i dia,
sempre han estat els primers.
Vós sou port i salvament,
i el que us cerca, en Vós s'hospeda.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

De les plagues i afliccions
que als camps solen oprimir,
vulgueu-los tots eximir
de semblants tribulacions.
Vostre medi omnipotent
per nosaltres intercede.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

Guarden, celestial Senyora,
els vostres devots, de mal,
i assistiu-los puntual
ara i en qualsevol hora;
doneu els eternals contents
als fills d'aquesta Vereda.
Patrona de la Pineda,
ajudeu-nos promptament.

Guardeu-nos contínuament
del dimoni, que ens enreda.
Verge i Santa de Pineda,
mireu-nos benignament.

TEXT ANONIM - MÚSICA: SEBASTIÀ RUÉ, PREV. - XILOGRAFIES: A. GELABERT

ALGUNES COMPOSICIONS POÈTIQUES

Joan Bertran Barrufet

Poema de la Mare de Déu de La Pineda

Composició policopiada (1)

(1) Es tracta d'un poema escrit per un canongí que reflecteix algunes de les qüestions exposades sobre la rivalitat dels devots dels pobles veïns de Vila-seca i La Canonja. L'autor pren clara postura en favor dels drets dels canongins.

Poema de la Mare de Déu de la Pineda

1

Ermita de la Pineda,
Parròquia de Masricart,
la Verge que tu sopluges
té pam i mig ben comptat;
fa molts anys que fou trobada
dins d'un pi mig foradat,
per un pastor de la casa
del gran Comte de la Llar,
de la Pineda frondosa,
tot pasturant el remat.

El segon dia de Pasqua,
temps qu'és florit i gemat,
hi feien les romeries,
pobles de l'Arquebisbat.
Els prohoms de Tarragona.
noblesa de la Ciutat.
La Comuna de la Selva,
regidora Autoritat
de les terres, de les aigües
i de tota propietat.
Mas Barenys, poble de platja,
mas Calbó, tot perfumat
de les virtuts que tenia
aquell fill de Sant Bernat.

Sempre l'Ermita tenia
llum encès davant l'altar;
i damunt de les llosanes.
sempre poble agenollat.
¡Oh, Verge de la Pineda!
Sou remei certificat
per les febres i quartanes
i per temps de sequedat.

2

Era el nostre Santuari,
del bell camp el més preuat;
tot l'any les portes obertes,

pel pecador dissortat;
a trenc d'alba la campana,
al migdia, cap al tard,
la salutació de l'Àngel
a la Verge, tot bondat.
Després oïen missa,
els pastors del veïnat;
i quan era Sant Diumenge,
amo i vassall, barrejat.

Després de cantar l'Ofici
amb un to com salmejat,
pujaven dalt de la Cambra
besant el vestit daurat
de la imatge petiteta
de la Verge del Forat.

3

L'ermita té anomenada,
del baix pla fins al serrat;
els veïns de Vila-seca
hi voldrien tenir part.
Al bon Rector van a veure,
regidors, batlle, jurat.

El Rector li diu al batlle:
—Tinc un oncle, dignitat
a la Seu Tarragonina;
ell ens farà bon costat.

Després de moltes consultes
i visites al Prelat,
sens minvà els drets que tenia
el poble de Masricart,
obriren una portella
mirant al que fou rescat,
amb portes ben treballades,
bona clau, bon forrellat,
pels veïns de Vila-seca,
un dia ben senyalat:
Dilluns de Pasqua florida,
que Déu és ressucitat.

Dava goig veure pagesos,
calçó curt, abotonat.

la gorra musca morada,
son cos eixut ben faixat,
espardenya d'ampla veta
qu'era el seu corrent calçat,
cantant i ballant corrandes,
joia del cor exaltat

4

Passen dies i més dies,
les costums s'han trastocat,
moltes coses que eren bones
a poc a poc han marxat;
ja no hi van les romeries
com exèrcit ben format,
dels veïns de Mas Barenys,
de Canonja i Masricart,
dels pagesos de la Selva
i dels prohoms de la Ciutat.

¡Ai, Verge de la Pineda,
la del vestidet daurat!
El pastor que va trobar-vos
en aquell Pi foradat,
si no us hagués trobada,
no us haurien pas faltat
els Àngels per companyia,
els moixons del veïnat,
refilant ses melodies,
cançons de bosc perfumat.

En canvi als nostres pagesos,
el cor se'ls ha refredat;
no vénen a vostres plantes,
quan sofreixen malvestat;
nostra Ermita, tan bonica,
va perdent allò guanyat;
de dos portals que tenia,
el més vell està tancat.
La Verge de la Pineda
no pot veure la Ciutat,
ni les amistats, tan velles,
de Canonja i Masricart.
Obriu altre cop la porta,
per amor i caritat,
que la Verge pugui veure

nostra bona germandat.

Germans, estimem l'Ermita,
i la Verge del Forat;
que no li falti mai oli
per llantió platejat;
si n'hi donem una xicra
no serà malaguanyat,
les collites seran plenes,
el fruit, al temps madurat,
i quan el Bon Déu ens cridi,
tindrem el Cel desitjat.

Salvador Ritort

L'Aplec de La Pineda de la Vila de Vilaseca

Caramella de l'any 1944 a tres veus i orquestra.
Cedida amablement per M^a. Pineda Roigés.

L'Aplec de la Pineda de la Vila de Vilaseca

Les campanes ja repiquen
a despertar el veïnat
que tothom s'aplegui alegre
a la plaça ben aviat.
El brugit de la mainada,
el xivarri de la gent,
inviten a tot el barri
que acudeixi ben content.
Oidà, oidà,
quina festa serà.

La Verge presideix
aquest poble fervent,
corrues fa tothom
seguint la professó,
hi va el Senyor Rector
i també l'Ajuntament,
i de Vila-seca i ses rodalies
hi va tot bitxu vivent.

Carros plens de gent menuda i gran
i el Rosari els devots passant.
Mireu els cibaders, alforges i demés
plens de tiberi i de misteri
del millor dels cellers.

Ja s'arriba a la Pineda
que és el lloc tan delirat.
Mireu d'ací, d'ací d'allà
el brugit que es descabdella
cadascú amb la cistella
buscant taula per dinar.
Mireu d'ací, d'ací d'allà
sota els arbres fan jaserà
destapant la fiambrera
pel qui es vulgui convidar
Cançons, xiulets i xiulets i crits,
és l'orquestra que s'escolta
mentre uns canten absoltes
als pollastres i cabrits.
Tocant a missa faran sermó
i que s'imposi la devoció.

Josep Devesa i Martí

Oda a l'ermita de la Verge de La Pineda

Del llibre *Poemes Romàntics*.

Oda a l'ermita de la Verge de la Pineda

El ple camp de Tarragona,
ben a prop de Vila-seca,
ombrejat per uns vells pins,
un Santuari s'aixeca,
on de temps immemorial,
amb gran fervor s'hi venera
pels devots vila-secans,
la Verge de la Pineda.

Diu la tradició, que un dia,
essent a la capvesprada,
un pastoret, ben joliu,
el seu ramadet guardava.
Era el cel pur i serè,
la pau damunt tot planava,
el jorn anava morint,
el sol poc a poc baixava.
S'aquietaven les remors,
l'airet més suau passava,
no lluia cap estel
puix la llum regnava encara.
L'ocellam, de son concert,
l'última nota cantava
i, refilant, refilant,
l'adéu al dia donava.
En el calze de les flors
gotejava la rosada;
l'airet portava de lluny
el ressò d'una campana.

El bon pastor, son retorn
a la vila preparava
i amanint el seu sarró,
a l'espatlla se'l penjava.
Arreplegat el ramat
i cada ovella contada,
passà el pastor davant seu
disposat a la tornada.
Mes de sobte, el pastoret
té un ensurt, no sap què passa;
una llum molt resplendent
els seus ulls enlluernava,

sospenent-lo dels sentits,
alegrant-lo dintre l'ànima,
omplint-li de joia el cor
que freturós bategava.

Aquella llum celestial
que els seus sentits transportava,
sortia de dalt d'un pi,
del bell mig de dues branques
i, talment la llum del sol,
tot l'entorn il·luminava.
Cau de genolls el pastor,
murmurant una pregària,
puix que, ple d'astorament,
ha vist, entre branca i branca,
la Mare del Fill de Déu,
a la verge Pura i Santa.

Acabada la visió
en si el pastoret tornava
i, aixecant-se decidit,
vers aquell pi s'acostava
i allí mateix, venturós,
la Santa Imatge se'n troba,
i prenent-la amb devoció,
dintre son sarró la posa.
Pensant dir-ho l'endemà,
cap a casa se l'emporta
posant-se a dormir, tranquil,
tot somiant amb la glòria.
A la sortida del sol
el pastoret despertava
i buscant dintre al sarró
l'imatge no l'hi trobava.
—Quina tristó, el pastoret!
Cap el pinar, moix, s'entorna,
i anant pel camí, als seus xais,
la seva dissort els conta.

Arribà el pastor al lloc
on el dia abans estava
i, —oh favor meravellós
que el bon Déu li deparava!
Al damunt del mateix pi
i enmig de les dues branques,
amb mirada somrient,

la Santa Imatge es trobava
Passà el dia el pastoret,
contemplant la Verge Santa,
i el rosari entre els seus dits
dena a dena desgranava,
i conegué el pastoret
el que la Verge volia:
que en aquell mateix indret
se l'hi bastís una ermita.

Mentrestant els ocellets
cantaven a l'enramada,
i li donaven les flors
sa flaire més perfumada.
Cap al lluny de l'horitzó,
el mar serè, rebrillava
com si fos un mantell blau
amb irisacions de plata.
Tot el camp fou un verger
per a obsequiar a la Mare
del bon Déu, que aquí vogueu
tenir-hi la seva casa.
I aquella casa es muntà,
i fou l'ermiteta blanca
que en nostres temps, no fa molt,
Santuari es consagrava.

Allí hi anava el pagès
a portar la seva ofrena,
demanant que l'any vinent
fos any de collita plena.
També hi anaven malalts,
i aquell que penes tenia,
demanant l'empar del Cel
per mediació de Maria.
Els navegants, des del mar,
sa protecció demanaven
i els ex-vots deien prou clar
l'ajut que sempre trobaven.
I la devoció creixé
i fou petita l'ermita,
però la fe aconseguí
fer-ne una altra més bonica,
i la bella devoció
no s'estroncà nostra vila.

* * *

Talment feren nostres avis
faran nostres fills també.
Estimaran la Verge,
amb fe pura i cor content,
i cantaran a l'Ermita
el mateix que avui cantem:
«PATRONA DE LA PINEDA,
AJUDEU-NOS PROMPTAMENT.»

1945.

Ramon Muntanyola

A Santa Maria de La Pineda. Pregària d'un romeu.

Del llibre *Llocs i focs*.

*A Santa Maria de la Pineda.
Pregària d'un romeu*

I

Senyora de la Pineda!
D'argent vestida i de seda.
Llar oberta sota els pins,
Senyora de la Pineda,
acull els cors pelegrins!

Só vingut en romiatge
de llunyans camins incerts.
Els peus nafrats del viatge,
els ulls orbs, de tan oberts.

Só vingut. Qui guiaria
els meus passos pel camí?
Quina mà invisible i pia
que no fossis tu, Maria!
els menava fins aquí?

Patrona de Vila-seca,
Reina del mar i del camp!
Patrona de Vila-seca,
si de complaure'm no et reca,
escolta el so del meu clam!

Só vingut de lluny. La testa
el son enyora, quiet.
Sedeja el llavi la festa
d'una poma per la set.

Senyora de la Pineda!...

Vinc de lluny. Vinc d'una terra
deserta d'amor, de fe.
Porto l'ànima en desferra
i al pit li manca l'alè.

Patrona de Vila-seca, ...

Captaire sóc. Ningú cuida
d'allargar-me un mos de pa.

Sempre oberta duc i buida
la petxina de la mà.

Senyora de la Pineda!...

Ovella só esgarriada
en l'arbreda i el torrent.
Sóc la nau abandonada
a la tempesta i el vent.

Patrona de Vila-seca, ...

Nàufreg sóc. I no hi ha platja
acollidora ni port?
Es tan fosc el meu llenguatge
que no expressi el desconhort?

Senyora de la Pineda!...

Acull l'infantó que plora
orfe de mare i de llar.
Acull l'esguard que es desflora
per l'amor caigut al mar.

Eixuga als ulls de les mares,
prodiga als fills ton socors.
Estel blanc de les nits clares!
dels soldats que acomiadares
conserva blancs els amors.

Patrona de Vila-seca, ...

Escolta els precs de la vila
del nin, del vell, del malalt.
Escolta els precs de la vila
i cada casa vigila
com si fos el teu casal.

Senyora de la Pineda!...

Planes són totes les vies
que duen al redós teu.
Que llargs que foren els dies

sense aquelles romeries
a nostra Mare de Déu!

Patrona de Vila-seca, ...

T'estimem. I qui viuria
sense el teu esguard palès?
Ni el camp nostre floriria
ni la mar fóra mai pia,
i el poble buit, sense res.

Que tristes foren les cases
sense llum a la fornall!
Que tristes foren les cases
sense la flama a les brases
del teu amor maternall!

Senyora de la Pineda!...

Acull benigna el teu poble
i no el deixis de la mà.
Acull benigna el teu poble
que tu saps devot i noble
per l'or que tensa l'altar.

Per l'or i el marbre i la seda,
pel teu tron i l'escambell,
Oh Verge de la Pineda!
Si mai un cor es refreda
aplega'l dintre la cleda
i abriga'l amb el mantell:

Que som ovelles, Maria!,
del teu ramat. Mai ningú
els batecs no extingiria
del poble que viu per tu.

Patrona de Vila-seca,
Reina del Mar i del Camp!
Patrona de Vila-seca
que d'estimar-nos no et reca
escolta sempre aquest clam!

Senyora de la Pineda!
D'argent vestida i de seda.

Llar oberta sota els pins.
Senyora de la Pineda,
acull els cors pelegrins! (1)

II

Si venia en romiatge
de llunyans camins incerts,
veia clar tot el paisatge,
i els conreus florits i verds.

Contempla l'aigua clara,
la muntanya i el cel blau
en els angles de la cara
amorosa, que t'escau.

Et besava, cada dia
i el llavi se m'ha afinat
amb dolçors de malvasia
i amb arrops de pietat.

Amb les teves mans de mare
que pastava i llesca el pa
la gatosa i l'atzavara
has llevat del meu replà.

Serva els ramats a la cleda
calma el mar, endreça els pins;
Mestressa de la Pineda,
que al bat del sol o en nit freda,
aculls els cors pelegrins!

(1) Amb el títol: *A nostra Senyora de la Pineda*, quatre estrofes d'aquest poema van ser publicades en l'opuscle *Vila-seca 1152-1965*. En ella es glosava la figura de Sant Esteve, patró de Vila-seca. A més s'indicaven els actes que es farien per a inaugurar un nou monument que patentés la llegenda del Rescat de Sant Esteve; i es feia un repàs a la història del poble.

El poema a la Mare de Déu, a la segona plana, feia la funció de dedicatòria. A la plana següent es va reproduir una fotografia de la Imatge.

Les quatre estrofes que componien aquest poema, datat en 1946, eren: Senyora de la Pineda... / Acull benigna al teu poble... / Patrona de Vila-seca... / Senyora de la Pineda...

III

AVE A LA MARE DE DÉU DE LA PINEDA

Devots de maria i vila-secans
teixim-li garlades de roses i cants

Que bella és l'ermita a l'ombra dels pins.
La mar i la plana li obren camins.

Trobada la imatge per un pastoret
prodiga somriures i fruit per la set.

Gentil és la Mare, xamós és el Fill.
Sortosa la vila que els té per espill.

Hi ve en romeria el jove descalç,
l'infant i l'esposa els vells i els malalts.

En jorns d'alegria i en hores de dol
desgranen rosaris el mar i l'estol.

Tostemps Vila-seca senti el seu ajut
en dies de guerra de pesta i d'eixut.

Oh Verge Maria, Senyora dels Cels,
orneu-nos amb pluja de flors i d'estels.

Anyella i Pastora i Mare de Déu,
doneu-nos la casta blancor de la neu.

Nodriu-nos amb l'herba divina del prat,
que som ovelletes del vostre ramat.

D'aquí la Pineda meneu-nos si us plau,
Regina dels àngels al mont de la Pau.

ÍNDIX

Presentació	...	...	...	...	...	...	...	...	...	9
Pòrtic	...	...	...	...	...	...	...	...	...	11
I. La situació i l'entorn	...	...	...	...	...	...	...	...	...	12
II. La llegenda de la troballa	...	...	...	...	...	...	...	...	...	15
III. La història del santuari	...	...	...	...	...	...	...	...	...	17
IV. La imatge i el temple	...	...	...	...	...	...	...	...	...	27
V. La devoció	...	...	...	...	...	...	...	...	...	32
VI. El santuari avui	...	...	...	...	...	...	...	...	...	43
Fonts i bibliografia	...	...	...	...	...	...	...	...	...	44

ANNEX

1. Les tres edicions dels goigs de Nostre Senyora de la Pineda	...	...	...	...	...	...	...	...	...	47
2. Algunes composicions poètiques	...	...	...	...	...	...	...	...	...	47
Les tres edicions dels goigs de Nostra Senyora de la Pineda	...	...	...	...	...	...	...	...	...	49
Algunes composicions poètiques	...	...	...	...	...	...	...	...	...	55
Joan Bertran Barrufet. Poema de la Mare de Déu de la Pineda	...	...	...	...	...	...	...	...	...	57
Salvador Ritort: L'Aplec de la Pineda de la Vila de Vila-seca	...	...	...	...	...	...	...	...	...	63
Josep Devesa i Martí: Oda a l'ermita de la Verge de la Pineda	...	...	...	...	...	...	...	...	...	67
Ramon Muntanyola: A Santa Maria de La Pineda. Pregària d'un rumeu	...	...	...	...	...	...	...	...	...	73
Ave a la Mare de Déu de la Pineda	...	...	...	...	...	...	...	...	...	79

IL·LUSTRACIONS

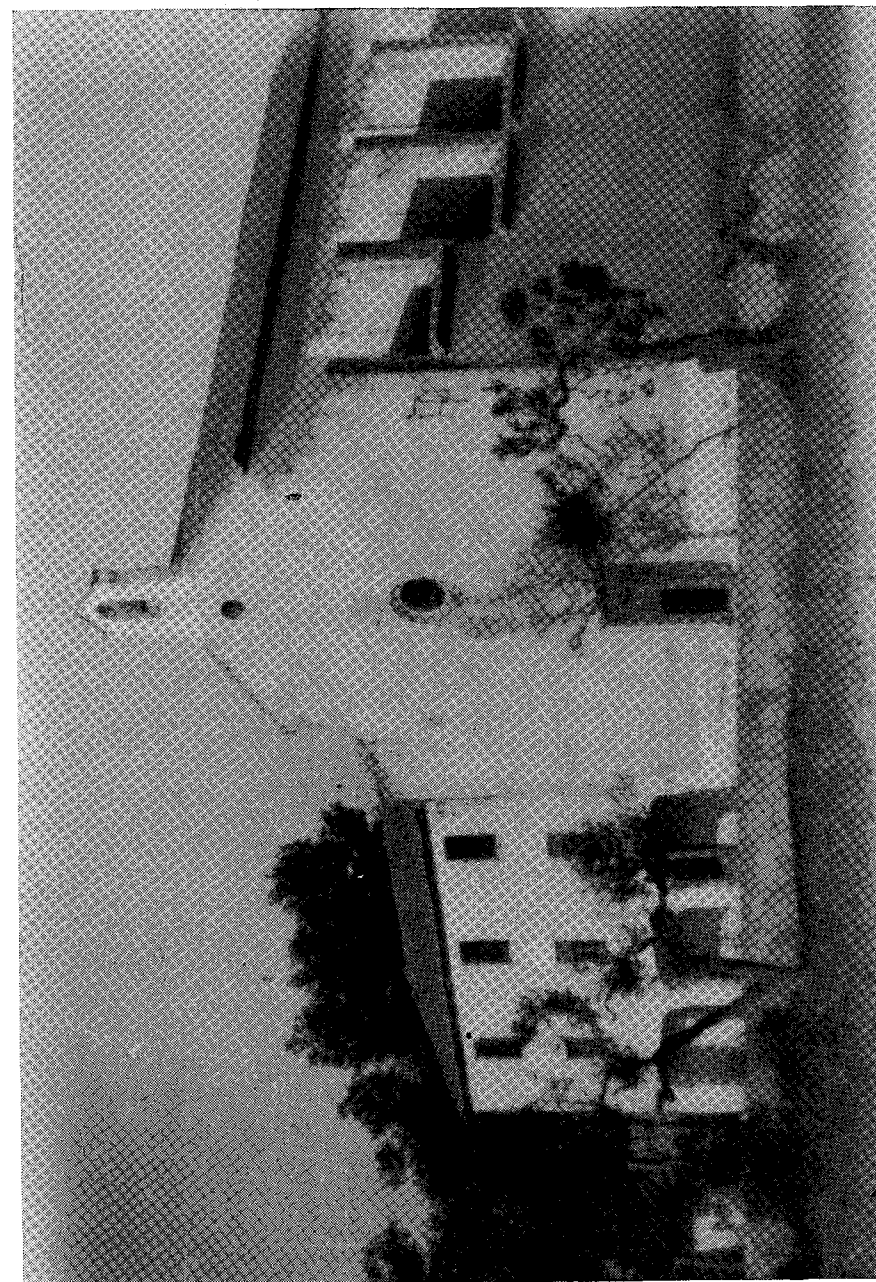

Imatge de la Mare de Déu de la Pineda

Torre de la Pineda

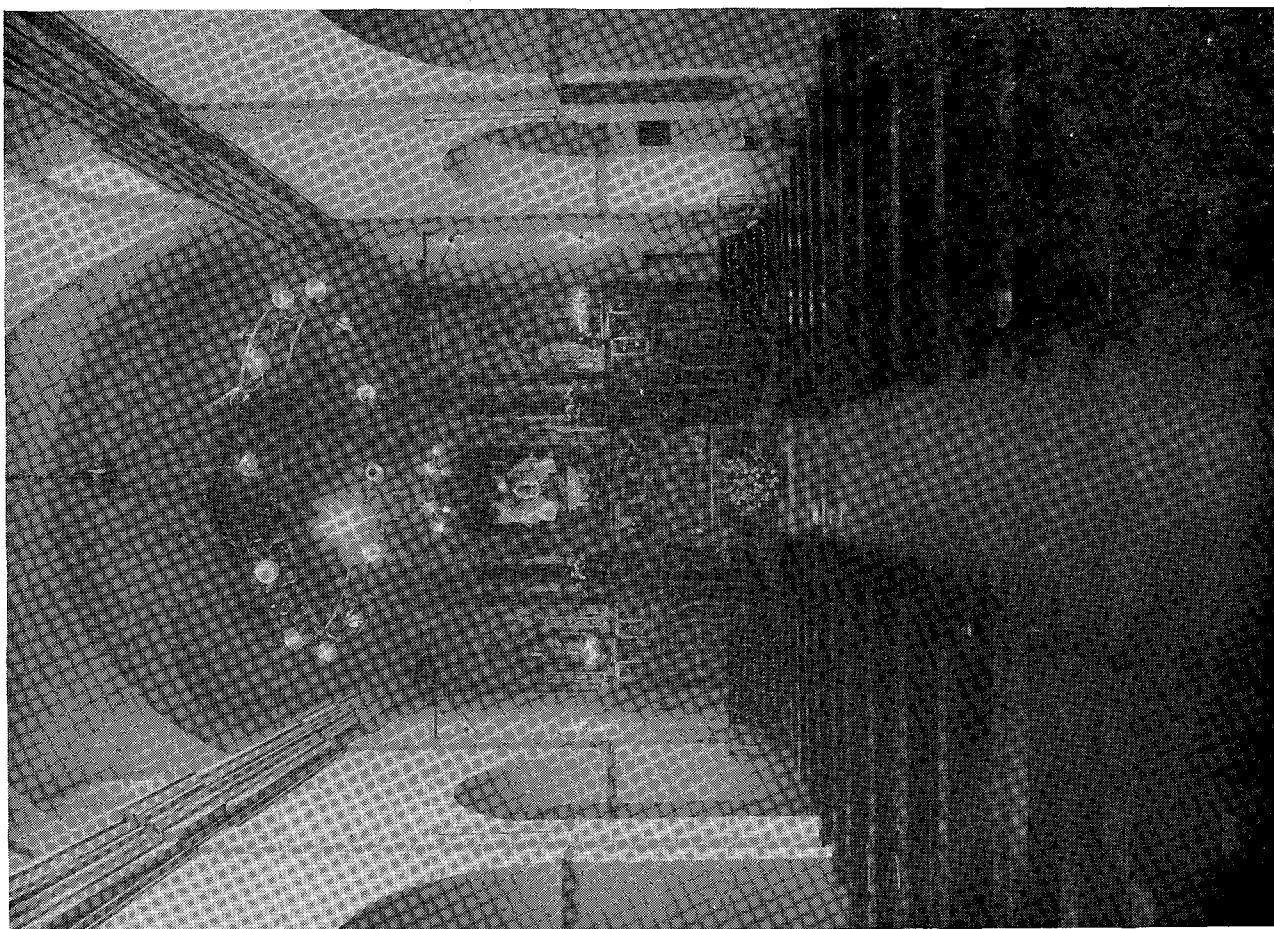
Església i casa de l'ermità, abans de la reforma

Façana de l'ermita i actual casa de l'ermità

Interior de l'Església de la Pineda

Imprès pels monjos
de Santa Maria de Poblet
Abril 1988

Xarxa
de Biblioteques
de la Generalitat
de Catalunya

R. 3705

Sign. CL 726.5 (467.1
Vila-Seca) Ant